

DOCUMENTS NOTARIALS DE LA INQUISICIÓ A GIRONA (1572-1635)

EDUARD SIERRA VALENTÍ

Els articles de García Cárcel¹ i Griselda Juliol² van obrir el camí (fins ara poc transitat) als fons de la Inquisició a Girona, tal com ens han estat conservats en els registres notarials de l'Arxiu Històric de Girona. El comissariat del Sant Ofici gironí ha sigut també estudiat per Juan Blázquez sobre la base de les relacions enviades pel tribunal de Barcelona a la Suprema³ de Madrid⁴. Blázquez ha dut a terme una tasca important de publicació de textos originals, que han contribuït a centrar la polèmica sobre la Inquisició espanyola en el sentit de la «revisió històrica» propugnada per Henry Kamen, netejant la realitat històrica de les teranyines de la imaginació romàntica,

¹ García Cárcel, R.: «Notas sobre la Inquisición en Gerona (1487-1505)», als *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* (1974-75, vol. XXII, pp. 191-202), que és com una introducció general al tema i que està relacionat amb el de Griselda Juliol que citem a continuació.

² Juliol i Albertí, Griselda: «La Inquisició a la ciutat de Girona: la seva documentació a l'Arxiu Històric Provincial», també als *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* (1984, vol. XXVII, pp. 229-240). Aquest article constitueix encara avui el punt de partença obligat per a tot estudi sobre la documentació notarial relacionada amb el comissariat gironí del Sant Ofici, i ha constituït la guia d'aquest treball. Presenta, a més, un *status questionis* prou complet de la bibliografia corresponent, al qual ens remetem.

³ La Suprema és el nom abreujat del *Consejo de la Suprema y General Inquisición*.

⁴ Es tracta de les *Relaciones de fe de Barcelona al Consejo*, que formen sis llibres, numerats de 730 a 735, i conservats a la secció d'Inquisició de l'AHN de Madrid. Comprenen el període 1561-1692, amb la llacuna de la Guerra dels Segadors i la intervenció francesa (1640-52) i són la base de l'obra de Juan Blázquez Miguel: *La Inquisición en Cataluña. El Tribunal del Santo Oficio de Barcelona (1487-1820)*. Toledo, 1990; 409 pp., amb pròleg de Henry Kamen (pp. 5-7). Tracta de Girona en nombrosos passatges (vegeu índex, p. 396) i conté una extensa bibliografia (pp. 375-388).

direcció històrica que sembla prevalent avui dia⁵. El bisbat de Girona disposava d'un *commissarius*⁶, però el vertader tribunal inquisitorial era a Barcelona, on s'enviaven els casos considerats dignes d'incoar un procés pròpiament inquisitorial.

EL MARC HISTÒRIC

El regnat de Felip II (1556-98) va comportar una revifalla de la Inquisició a tots els dominis de la Casa d'Àustria, dins el corrent general que es coneix amb el nom de Contra-reforma, impulsat a partir del Concili de Trento (1545-63); recordem que Trento era una ciutat imperial, sotmesa al domini austríac. L'aliança entre el Papat i la Casa d'Àustria va fer possible la formidable reacció catòlica contra els corrents reformistes evangèlics o protestants, iniciats a partir de 1517 a Alemanya pel frare agustinà Martí Luter (1483-1546). A propòsit d'això, s'ha parlat d'un «brot luterà» a Girona, que va afectar 10 veïns de Peralada, moguts per

⁵ La polèmica sobre la Inquisició arrenca de la publicació a París de l'obra de l'antic secretari del Sant Ofici Juan Antonio Llorente (*Histoire critique de l'Inquisition en Espagne depuis l'époque de son établissement par Ferdinand V jusqu'au règne de Ferdinand VII, tirée des pièces originales des archives du Conseil de la Suprême et de celles des tribunaux subalternes du Saint Office*; París, Treutel et Wurtz, 1817-18, 4 vols.). Com diu José Jiménez Lozano al pròleg de l'edició castellana de 1980 (Hiperión, Madrid, p. XXXV) «fue un auténtico best-seller pero también un libro que conmovió la conciencia moral de Europa... y a la vez se convirtió en un libro de salón, porque la Inquisición era un tema *chic* y romántico...: por el lado católico y eclesiástico el escándalo que produjo fue la causa de que a Llorente se le retiraran las licencias de confesar y predicar...» El mateix Llorente va publicar un any abans de morir una edició castellana en 10 volums (Madrid, 1822, reeditada el 1980). Contra Llorente reacciona, per exemple, el jesuïta Bernardino Llorca (*La Inquisición en España*, Labor, Barcelona 1936) i la polèmica ha durat fins a l'obra de revisió de Kamen, de la qual depenen les de Joan Bada (*La Inquisición a Catalunya*, Barcanova, Barcelona 1992) i la monumental publicada per la BAC/CEI (*Historia de la Inquisición en España y América*, Madrid 2000), en la qual col·laboren els millors especialistes espanyols en la matèria.

⁶ El nom de «comissari» volia dir simplement «encarregat» i acomplia funcions de coordinador d'una extensa xarxa de «familiars», vertaderes orelles del Sant Ofici als pobles, que gaudien d'una jurisdicció especial que també coordinava el comissari. Aquesta jurisdicció dirimia sobretot processos privats entre els familiars, i deixava al Tribunal de Barcelona els casos de fons. Com que els documents del Tribunal de Barcelona van ser cremats durant els aldarulls del juliol del 1834, per al seu estudi històric només ens podem basar en les *Relaciones* enviades a la Suprema.

un capellà local, sense gaire importància⁷. Aquests corrents reformistes evangèlics van ser posteriorment reorganitzats i dinamitzats pel francès Jean Calvin (1509-64) que, des del seu bastió de Ginebra, enviava els seus missioners a tot Europa, amb grans èxits a Escòcia, Holanda, Hongria i el Llenguadoc francès, on els calvinistes eren coneguts amb el nom d'*huguenots*. Aquesta regió, que tan forts lligams històrics, lingüístics i econòmics ha tingut sempre amb Catalunya, va arribar a tenir una majoria calvinista, i els propagandistes hugonots passaven sovint la frontera com a treballadors agrícoles, traguers (els cèlebres *colporteurs* hugonots, que introduïen llibres d'amagat) i fins i tot obrien escoles com a mestres, amb el consegüent perill de propaganda ideològica que, com veurem, preocupava molt els inquisidors.

Així doncs, el rei Felip II va demanar la creació del bisbat de Solsona (1593), a més dels de Jaca i Barbastro, per tal de vigilar millor la penetració protestant, i va donar un nou impuls a la Inquisició a Catalunya, on el seu tribunal territorial estava instal·lat al Palau Reial Major de Barcelona, a la paret del qual encara es pot veure el seu escut en relleu de pedra, i on va actuar fins a la seva suspensió i abolició definitiva, ja en el segle XIX⁸. Al bisbat de Girona, l'impuls reorganitzador es fa visible a partir de l'any 1572, i serà ara el focus de la nostra atenció, perquè coincideix cronològicament amb els registres notarials que reflecteixen l'actuació del comissariat gironí del Sant Ofici. La documentació que serveix de base a aquesta primera aproximació són els registres del notari Bernat Caselles (registres núms. 766-769) a l'Arxiu Històric de Girona, com tornarem a comentar més endavant.

⁷ Marquès i Planagumà, J.M.: «La Iglesia de Gerona», dins *Historia de las diócesis españolas*, 2: pp. 549 i 550. Biblioteca de Autores Cristianos, Madrid, 2006.

⁸ Les administracions napoleòniques de Catalunya ja l'havien suprimit (de fet o de dret) entre el 1808 i el 1813. La seva precària restauració durant el sexenni absolutista va ser de nou interrompuda durant el trienni liberal (1820-23) pel Reial Decret del 8 març de 1820 i aquesta «suspensió» va ser mantinguda durant l'anomenada «ominosa dècada». Quan va morir Ferran VII (1833) el govern liberal de Mendizábal la va fer suprimir definitivament pel Reial Decret del 15 juliol de 1834. El Palau Reial Major de Barcelona va ser assaltat a continuació pels liberals, i els seus arxius van ser completament cremats.

PRIMERES LLETRES DELS INQUISIDORS (1572-73)

A començament de maig del 1572 (sense data precisa, però registrada en el registre 767 del notari Bernat Caselles entre el 3 i el 22 de maig) els inquisidors de Barcelona mostraven ja signes d'efervescència, i enviaven una lletra molt significativa en la qual, de fet, presentaven el seu programa: «...Aveu de saber que devant de nosaltres és comparagut lo magnífich promotor fiscal del Sant Offici y nos a feta relació dient que bé sabiam i nos era notori que, de alguns dias y temps a esta part, per nosaltres en moltes ciutats, viles y lochs de aquest nostre directe no se avia feta inquisitió ni visita general, per lo qual nos eran vinguts a nostra notícia molts delictes que se avian comesos y perpetrats contra nostra santa fe catòlica y staven per punir y castigar, y que de ells se seguia deservy a Nostre Senyor, gran dany y perjudici a la religió christiana; per hont nos demanava manàsem fer y fècem la dita inquisitió y visita general, legint per axò cartels públics y castigant los que trobaran culpats, de manera que nostra santa fe catòlica sempre fos exelsada y augmentada. Y nosaltres, vist sa demanda ésser iusta y volent provehir y remediar cerca de allò lo que convè al servey de Nostre Senyor, manàrem donar y donàrem la present per a cada hu de vosaltres en la dita rahó, per tenor de la qual vos exortam y requirim que si algú de vosaltres sabreu o aureu vist o hoit dir que alguna o algunes personas vivas, presents o absentas, o defunctas, aian fet, dit o tingudes algunes opinions herètiques contra lo que té, predica y ensenya nostra Mare Sglésia de Roma, o que aian dit o affirmat paraulas herètiques, malssonants, scandalosas o de blasfèmia heretical contra Déu Nostre Senyor y contra nostra santa fe catòlica, convé a saber, si algun de vosaltres...» El registre de la lletra inquisitorial no acaba la frase. Segurament, l'escrivà va deixar la feina pel dia següent (que no va arribar mai) perquè segueixen tres folis en blanc. Però el que s'ha registrat ja és prou clar: comença una revifalla de l'activitat inquisidora, impulsada des del tribunal de Barcelona.

El 3 maig de 1572 es mana recollir tots els exemplars d'un llibre suposadament herètic: «...ab tenor de les presents, en virtut de santa obediència, sots pena d'excomunió major y de doscents ducats de or per los gastos extraordinaris de dit Sant Offici, a tots y qualsevol persones de qualsevol stat, grau o condició sien, en poder dels quals stiga (o sàpian qui tingan) un libre intitulat *Los Triumphos*, de Petrarcha, imprimit en la vila de Valladolid en l'any 1541, en lo qual se troben alguns errors y eretgies, que dins sis dias après de la publicació de les presents y

aprés que a llur notítia les presents pervindran, dónen y restituesquen lo dit libre a nos o al dit senyor comissari...» (Rg. 767). Pot estranyar actualment que es consideressin herètics els poemes de Petrarca compostats els anys 1351 i 1352 sota el nom de *Triumph* en tercets en forma de «visions» sobre el triomf de diferents personificacions al·legòriques (*Cupidinis, Pudicitie, Mortis, Famis, Temporis* i *Eternitatis*). La trama conceptual remet al mite de Laura com a ideal femení, i a una reflexió filosòfico-moral sobre l'existència terrenal, de caire bastant pessimista. Aquesta obra era considerada un símbol de l'esperit renaixentista, i es difonia en la versió castellana impresa a Valladolid. El pessimisme de Petrarca sobre la naturalesa humana enllaçava perfectament amb la teologia protestant, basada en la meditació *De miserabili hominis conditione*, que portava Luter a la seva famosa afirmació que «l'home peca, fins i tot quan fa el bé» car està privat de lliure arbitri (obra fonamental seva és el *De servo arbitrio*). El personatge de Laura, una espècie d'àngel femení que salva l'home de la depravació, tenia massa punts de contacte amb l'ideal luterà i calvinista de la salvació sense possibilitat de bones obres, per la sola fe gratuïta (que fa inútil la confessió sacramental i relega a un pla secundari el paper del clergat i de l'Església jeràrquica), i el Sant Ofici no va deixar de remarcar-ho.

Després dels llibres, les escoles. Molts mestres francesos semblen haver-se instal·lat al bisbat de Girona, on obrien escoles privades i ensenyaven allò que en aquell temps es coneixia amb el nom de *gramàtica*, és a dir les primeres lletres i els rudiments de la llengua llatina, que continuava essent indispensable per a la carrera eclesiàstica o jurídica. Ja hem vist que es temia que, juntament amb el llatí, es difongués la mitologia clàssica en les seves versions menys convenients o, pitjor encara, algunes doctrines herètiques. És per això que el comissari gironí (el canonge Miquel Agullana) fa publicar una convocatòria general o *cartell* de tots els mestres francesos: «...*ab tenor de les presents amonestam, citam y manam a* [espai en blanc per tal de posar-hi el nom], *mestre d'escoles de nacionalitat francesa o de altra natió estrangera, habitant en dita vila... que, dins sis dies primer vinents aprés la presentació de les presents... comparega devant Nos personalment en Gerona, per coses concernents al libero exercissi de dit Sant Offici, certificant-lo que, si no comperrà dins dit termini, procehirem en declarar ell ser incidit en dites penes y sençures, y que sia feta prompta exhecutio contra d'ell y sos béns y altrament segons serà de justícia fahedor, sa absèntia en res no obstant, mes contumàtia exhigint...*» (Rg. 767, 10

de març de 1573). En aquest punt, convé tenir en compte l'article de J.M. Marquès sobre l'ensenyament al bisbat de Girona ⁹.

LA CRIDA PÚBLICA DE 1572

En el moment de publicar-se aquest «cartell» sobre els mestres francesos, ja feia més de vuit mesos que el Sant Ofici havia fet publicar una «crida» o pregó pels carrers de Girona. El 24 de juliol de 1572, una petita processó acompanyava els pregoners (precedits de dos trompeters i dos timbalers) als llocs acostumats, generalment cruïlles concorregudes o places de mercat. A cada lloc, la veu estentòria del pregoner feia la crida, després que les trompetes i els timbals havien reunit el públic en rotllana i per terrats, finestres i balcons: *«Fuit publicatum per loca solita presentis civitatis Gerunde, sono duarum tubarum et duorum tabals, partim per Geraldum Plases et partim per Petrum Salsona, curritores publicos Gerunde.»* Una vegada dut a terme tot el recorregut, els «corredors» tornaven a la notaria del Sant Ofici, on juraven haver llegit fidelment el text i un escriva el registrava: *«Et lectum per me Franciscum Barrera, scriptorem substitutum et iuratum in notaria publica Gerunde, in hiis vice, loco et nomine Bernardi Caselles, notarii publici Gerunde, instrumenti iure refferenti»* (Rg. 767).

La crida, que el notari Bernat Caselles intitula pregó o «preconium», diu així: *«Ara hoiats tothom generalment que us notifique e fa hom a saber de part dels... inquisidors apostòlics contra la herètica pravedat y apostasia en lo Principat de Cathalunya y son destret e/o personas singulares, de part del... senyor Miquel Agullana, en quiscun dret doctor, canonge de la Seu e comissari en lo dit Sant Offici en la ciutat y bisbat de Gerona: Que, com per la notòria experiència de algun temps ensà se ha vist e conegut lo gran dany y detriment se és seguit y se segueix de quà del dia present (y molt maior que-s podria seguir) entre los fehels y cathòlics christians de estas nostras parts de Cathalunya si ab degut remey no-y era provehit per respecte y causa de la perniciososa vehindat y axí ponsonyosa conversatió de ministres del demoni, axí de natió francesa com de altres nacions suspitoses de*

⁹ Marquès i Planagumà, J.M.: «Ensenyament al bisbat de Girona, fins a la Il·lustració» (ATCA 12, 1993) i el resum que ell mateix en fa al ja citat de la BAC (pp. 575-576).

sentir mal de nostra ortodoxa y sancta fe cathòlica, volent per ço ses senyories a tal y tant gran dany ab degut remey donar y provehir; per tant, ab tenor y en virtut de la present pública crida, se amonesten y manen a tots y qualsevol personas, axí (y expressament) de natió francesa com altres personas sospitosas de sentir mal de nostra santa fe catholica que, desta hora al devant (sotzs pena de excomunió maior y de sinchsents ducats de or dels béns de qui contra farà exhigidors y per als gastos extraordinaris del dit Sant Offici per quiscun y quiscuna vegada que serà fet lo contrari applicadors, ultra altres penes y censuras a arbitre de ses senyories) no gozen ni presumesquen, ni algú de tal qualitat y nació francesa ni (axí com dit és) sospitosa goze ni presumesca tenir scolas públicas ni secretas, ni pugue amonstrar de legir ni scriure, ni de gramàtica ni altra manera de facultat o sciència ni art literal; y axibé sotzs les matexes penas y censuras se amonesta y mana a totes y qualsevol universitats e/o comunitats, axí de ciutats, vilas, castells, lochs, parròquias y a qualsevol comptes, vezcomptes, barons y altres senyors temporals y personas particulars, axí ecclesiàstics com seculars, que no gozen ni presumesquen, ni altra d'ells goze ni presumesca tenir, mantenir ni afavorir en ses pròpies cases ni terres e senyories sotzs lur mando y poder costitudas dits mestres francesos ni de altre nació sospitosa per dit effecte de amonstrar ninguna manera de sciència y de art litteral. Per so, quart-si qui guardar-si ha, que amor ni gratia no se-n haurà.»

EL BAN DELS INQUISIDORS (1572)

Griselda Juliol ha publicat, a l'article esmentat, el ban dels inquisidors sobre la penetració d'heretges provinents de França, que dóna la clau de la preocupació inquisitorial: «...en dit Sant Offici çe té avís que, de França, aquells hobres de maldat de nit y de dia stan vellant cóm podran infectionar ab la llur pèrfida secta: an despatxats sexanta o vuytanta ministres del diabla per a que se repartisquen per Spanya ab hàbits desfrasçats per a semblar aquella...»¹⁰ Els inquisidors demanen la col·laboració de la població, que s'exercia sobretot a través de les parròquies i dels «familiars» del Sant Ofici, persones laiques,

¹⁰ *Op. cit.*, Apèndix, III, p. 243.

especialment nomenades pels inquisidors¹¹, i que informaven de qualsevol qüestió sospitosa. El càrrec de «familiar» es prestava a abusos perquè gaudia d'una jurisdicció especial i estava exempt tant de les jurisdiccions senyoriales i reials com de la mateixa jurisdicció episcopal, però el Sant Ofici actuava enèrgicament en aquest casos, com es pot apreciar en el cas del mercader gironí Antoni Maugí, expropiat dels seus béns per l'agutzil de la Inquisició per haver aprofitat la seva condició per tal de no pagar un deute (Rg. 769, 18 d'agost de 1588). A tots ells, els inquisidors manen *«que de la hora recercau ho en qualsevol manera vos vindran a notitia les presents...stigan advertits y recatats en tenir special compte en los francesos que en les vostres parròchies y lochs stan y entraran de nou, y en saber quina gent són y quin tracte ténen y quines paraules parlen; y si alguna cosa sospitosa entendran, donen avis molt prest, y tan cautelosament com podreu, a nos e al dit senyor comissari, y en açò sce faça ab tota diligentia, com a cosa que tant importa...»* (Rg. 767, 29 de desembre de 1572).

EL PREGÓ DE L'ACTE DE FE DE 1573

Tota aquesta activitat va ser ben aviat reforçada per un *Acte de Fe* celebrat a Barcelona el 16 de desembre de 1573. El canonge Miquel Agullana va tenir cura que l'Acte fos anunciat per una crida pública, per la qual es convidava els fidels a assistir-hi. El notari Bernat Caselles la copia en el registre 767 del nostre Arxiu Històric de Girona, sota el títol de *Preconitzatio Sancti Officii*, i no oblida anotar que *«fuit publicata per loca solita presentis civitatis Gerunde sono duarum tubarum, perlegente Joanne Ferrer, scriptore substituto dicti Sancti Officii, die XVI Decembris MDLXXIII»*. Després de la crida acostumada (*«Ara hoiats tothom generalment que us notifica y fa a saber lo... senyor Miquel Agullana... de part dels...inquisidors apostòlics...en Barcelona residints...»*) notifica la celebració de l'Acte i n'engresca l'assistència: *«...com dites ses senyories han determinat y manat, com ab degut effecte entenem migensant el favor divino,*

¹¹ La xarxa de «familiars» del Sant Ofici en terres del bisbat de Girona va ser creada personalment pels germans Agullana, com a comissaris que proposaven els nomenaments als inquisidors i que coordinaven la xarxa a través de la jurisdicció especial. Els altres comissaris la van mantenir i augmentar.

publicar y celebrar el Aucto de Fe en la dita ciutat de Barcelona el dia de la festa de l'apòstol Sant Thomàs primer vinent, que comptarem vint y un del present y corrent mes de desembre, y perquè sia notori a totes y qualsevol personas qui voldran anar allí a veure la celebratio de dit Acte, per a guanyar las indulgentias atorgadas per los Sumos Pontífices a totes les personas qui-s trobaran presents en la celebratio de dit Aucto de Fe, per so mana lo senyor comissari sia publicada la present pública crida e/o edicte per los lochs acostumats de la present ciutat de Gerona.»

LA CARTA REIAL DE FELIP II (1575) I EL SEU CONTEXT

La importància que Felip II donava al comissariat del Sant Ofici al bisbat de Girona es veu molt clarament en la lletra que el rei adreça al bisbe de Girona, Benedetto di Tocco, i que el comissari Miquel Agullana li llegeix en solemne sessió pública el 2 de novembre de 1575. Aquesta lletra ha estat publicada per Griselda Juliol en el seu article (pp. 242-43, apèndix II) sota el títol de *Lletra del rei Felip II al bisbe de Girona sobre les seves atribucions*, però sense comentar la solemne escenografia muntada pel poderós comissari, i que tenia per finalitat fer comprendre al bisbe (un italià de la costa d'almata) qui manava realment aquí.

En rebre la carta, que el rei adreça al bisbe per conducte seu, el comissari Agullana convoca el seu notari habitual (Bernat Caselles, que ho registra tot al començament del vol. 768 dels registres esmentats de l'AHG) i un bon estol de testimonis i, així acompanyat, es presenta al Palau Episcopal, on entrega teatralment la lletra («...*personaliter constitutus ante conspectum... Benedicti de Tocco...Gerundensis episcopi, intra suum Gerundense Episcopale Palatium personaliter reperti et presentis, habens et tenens suis in manibus infrascriptam schedulam seu litteras regias sub regio parvo sigillo in earum pede sigillatas manue regia subscriptas et alias more et stillo regie cancellarie solitis expeditas...*»). El notari Caselles no oblida començar l'instrument públic de la manera més solemne: «*In Dei nomine, Amen*». Vol que tothom ho tingui clar: «*Per hoc presens publicum instrumentum cunctis pateat evidenter et sit notum...*» No estalvia cap dels títols honorífics del comissari: «*Illustris et admodum reverendus dominus Michael Agullana, utriusque iuris doctor, canonicus Sedis et prepositus monasterii Sancti Martini de Costa, Gerunde, comissarius...*»

El rei resumeix al peu de la seva lletra l'ordre que transmet al bisbe: «Yo el rey al obispo de Gerona: que las ynformaciones que tuviera, tocantes a la heregia, juntamente con los processos, remita a los inquisidores de Cathalunya.» Després de recordar al bisbe que el Papa havia cedit el patronat papal sobre el Sant Ofici als seus avis Ferran i Isabel¹², continua dient: «...y agora somos informado que vos y vuestros provisores y vicarios generales os havréis entrometido y entrometéys, en esa vuestra diócesi, a conocer del dicho delito de heregía y proceder contra algunas personas culpadas y sospechas e ynfamadas del dicho crimen y hazer contra ellos procesos; y porque desto se podrían seguir ynconvenientes, vos encargamos y mandamos que no os entrometáis en lo susodicho, y que las ynformaciones que tenéis y tuviéredes de aquí adelante tocantes al dicho crimen de heregía y las personas que por la dicha razón stuvieren presas, con los procesos, los remitáys a los inquisidores aposthólicos de ese Principado de Cathalunia para que ellos los vean y hagan en ellos lo que fuera de justicia...»

Llegida la carta reial, la notaria pren nota detalladament de totes les seves particularitats, que consten minuciosament en el registre 768, en el qual s'insereix la resposta del bisbe («que la tiene por leída y

¹² Per la butlla de Sixte IV *Exigit sinceræ devotionis affectus* de l'1 de novembre de 1478, a instància dels Reis Catòlics (Madrid, AHN Inquisición, cod. I, nn. 5-18: còpia inserida en una carta reial). El Papa va modificar el seu contingut per les butlles del 29 gener de 1482, per la qual nega als Reis Catòlics la facultat d'estendre la nova Inquisició de patronat reial a la Corona d'Aragó (AHN Inq., cod. I, n. 19) i 18 d'abril de 1482, que revisa les disposicions anteriors en el mateix sentit (Archivi Vaticani, Sisto IV, reg. 674, t. XV, fol. 366 ss.); però el 13 de maig de 1482 una carta de Ferran el Catòlic li exigia «quod Sanctitas Vestra quamprimum confirmet ... super instituendis et destituendis inquisitoribus in dicta provincia [la Corona d'Aragó] secundum beneplacitum et voluntatem meam» (Barcelona, ACA Cancelleria, reg. 3684, fol. 7) de manera que Sixte IV va haver de cedir per butlla del 10 d'octubre de 1482, que anul·la la butlla del 18 abril de 1482, accedeix a les exigències del rei, i comunica aquesta decisió als inquisidors de la Corona d'Aragó (AHN Inq., cod. I, nn. 21-22). El 17 d'octubre de 1483 un breu papal autoritzava l'inquisidor general fra Tomás de Torquemada a designar substituïts seus als regnes de la Corona d'Aragó: «Te in dictis Aragonum et Valencie regnis ac principatu Cathalonie prefato inquisitorem heretice pravitatis tenore presentium deputamus, constituimus et ordinamus.» Així ho fa saber tot seguit Torquemada a fra Joan Çolivera: «Vos, dictum fratrem Joannem Colivera, heretice pravitatis inquisitorem serie cum presenti in dicto regno Aragonum substituo et subdelego.» (ACA Cancelleria, reg. 3684, fol. 80 rv: còpia inserida al nomenament de fra Joan Çolivera i AHN Inq. València, leg. 533, par. 18 ; vegeu J.A. Sesma: *El establecimiento de la Inquisición en Aragón*, CSIC, Saragossa s.d.).

recebida...») i la seva demanda que se li'n fes còpia¹³. Realment, poca cosa més podia fer.

Val la pena remarcar que la lletra està signada a El Escorial el 29 setembre de 1575, més d'un mes abans. Probablement, Agullana la va rebre amb temps suficient per tal de preparar la seva escenografia. Veiem també que encara porta el títol de «paborde» (*prepositus*) de Sant Martí Sacosta, un «monestir» (en realitat, una canònica agustiniana) que ell mateix suprimirà l'any 1581 per tal d'instal·lar-hi el Col·legi de la Companyia de Jesús que seria, durant prop de 200 anys i fins a l'expulsió de la companyia pels il·lustrats, un altre pilar molt sòlid de la Contrareforma a Girona¹⁴.

EL COMISSARIAT DELS GERMANS AGULLANA (1572-93)

L'omnipotent canonge Miquel Agullana, ajudat pel seu germà Jaume, va ser comissari de la Inquisició al bisbat de Girona més de vint anys, fins al «dia de Santa Magdalena», (22 de juliol) de 1593, any en què es va traslladar a Barcelona com a diputat del braç eclesiàstic de la Generalitat. En el càrrec de comissari alternava freqüentment amb el seu germà (i també canonge) Jaume Agullana, que el substitueix, per exemple, del 27 d'abril de 1577 al 23

¹³ El text del registre 768 de Bernat Caselles diu així: «*Que quidem schedula seu litere regie prehuferre de alterius manus littera, taliter erant signate: "Yo el Rey". Et post dicta regia signatura partis inferioris erat de alterius manus littera sich subsignata: "Çurita, secretarius". Et deinde, partis etiam inferioris, erant depicta nonnulla (videlicet, sex) charactera in similibus regii schedulis sive litteris iuxta stillum dicte regie cancellarie per dominos de Regio Consilio depingi solita, et denique in extrema inferiori parte earundem schedule et seu literarum regiarum parte, erat scriptura sequens: "El obispo de Gerona, que las informaciones que tuviere tocantes a la heregia, juntamente con los procesos, remita a los inquisidores de Cathalunya". Post quarumquidem insertarum schedule et seu literarum regiarum presentationem et notificationem, per me (dictum et infra scriptum notarium) ad dictam instantiam, ut premittitur, factorum et dum ego (dictum et infra scriptum notarium) illas legere volebam et incepissem, illico dicta eadem sua admodum illustris et reverendissima dominatio, verbo premissis respondendo, dixit: "Que la tiene por leida y recebida, y que pide se le dé copia della". Que quidem copia petita postmodum ipso et eodemmet die per me (dictum et infra scriptum notarium) ad dicta instantia fuit dicte eidem sue admodum illustri et reverendissime dominationi tradita, facto realiterque liberata.»*

¹⁴ Martí de Riquer: *Quinze generacions d'una família catalana*. Quaderns Crema, Barcelona 1999; pp. 422-469; vegeu també els quadres genealògics al final de l'obra i el nostre article, «Els jesuïtes a Girona (1581)» als *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* (vol. XLVI, 2005, pp. 159-166).

de novembre de 1577, i del 10 de gener de 1578 al 10 setembre de 1578, i així successivament fins al 1593, quan va ser substituït per un altre, canonge Montserrat Guilló. Ja hem vist que se servia bàsicament del notari gironí Bernat Caselles per tal d'aixecar acta dels *monitoris* o citacions de persones sospitoses, que eren (amb els nomenaments de «familiars») l'activitat fonamental del Sant Ofici a Girona. Agullana, que rep instruccions «*datas in Palatio Regio Maiori dicti Sancti Officii civitatis Barchinone*» (30 d'abril de 1575) tracta els inquisidors barcelonins amb una submissió que frega l'adulació. El mateix 30 d'abril pren comiat d'ells amb una fórmula barroca i servil: «*Significando ut si quidquam amplius ex me dignabuntur, velint ipse dominationes vestre mihi rescribere: labor quidem mandandi ipsarum dominationum vestrarum, parendi vero delectatio mea erit.*»

ELS INQUISIDORS I LA PESTA DE 1589 A BARCELONA

Cap a la fi del comissariat de Miquel Agullana (que acaba, com dèiem, el 22 de juliol de 1593) i de resultes d'un brot de pesta a Barcelona, s'instal·len a Girona alguns inquisidors del Tribunal de Barcelona: «*Dilluns, a XI de setembre MDLXXXVIII, per causa de la pesta de Barcelona, arribaren de la vila de Calella en la present ciutat per a residir fins la pesta sia remediada en Barcelona los molt illustres señors los licenciados Alonso Blanco de Salzedo y don Philippe de Tassis, inquisidors de Cathalunya. Hisqueren-los a resebre prop de Fornells lo dit senyor ardiaca Agullana, comissari, y en sa companyia lo senyor Garau de Santmartí, canonge y ardiaca de Besalú en la Seu de Gerona, Pere Vives, llochinent d'algutzir de assí, poch's familiars y jo [el notari Savarrés, en el primer dels seus registres, el 655]. És-se aposentat lo dit Blanco en les cases del Col·legi de Sobreporta, y lo dit senyor don Philippe en casa del senyor canonge Olmera, que li ha dexada.*» L'inquisidor Tassis va aprofitar la circumstància per tal de fer una espècie d'inspecció (que Savarrés anomena *visita*) acompanyat per un secretari. Devia començar per la Selva i el Maresme, perquè l'altre inquisidor i tot un estol d'autoritats eclesiàstiques l'acompanyaren «*fins passat lo Carme, a la volta de Sant Feliu de Guíxols*» (Rg. 655, 16 octubre 1589).

El març de 1590 vingué també a Girona un altre inquisidor del tribunal barceloní: Francisco Arévalo de Zuazo, canonge i degà de Segòvia, que serà poc després bisbe de Girona (1598-1611). Savarrés ens indica que «*té sa casa*

en la abadia de St. Feliu, que és del abat Cruylles, y ténen los tres [Blanco, Tasis i Arévalo] consistori y lo secret en casa del dit inquisidor Blanco [a Sobreportes], com a més antic, en una cambra que mira ho trau finestra al pati envers migdia. Servexen-los de secretaris mossèn Llorens Onoffre Rimbau y mossèn Pau Fuster, secretaris, y jo Joan Miquel Sevarrés, notari, en lo civil per la major part. Lo fiscal del St. Offici és el licenciado Pedro del Oyo. Lo algutzir major: Joan Aguirre y de Murre. Lochtinent seu en la present ciutat: Pere Vives. Nuntios en la present ciutat: Jaume Martorell y Guillem Papó, àlias "Broart", de la present ciutat.» De tota manera, a final de maig de 1590 els inquisidors anaren tornant a Barcelona, on la pesta ja era passada, després d'haver residit a Girona poc més de 9 mesos: «A XXII de maig MDLXXX se tornaren en Barcelona los dits senyors inquisidors, licenciados Alonso Blanco y don Francisco Arévalo de Suazo, y al primer de juny del dit any se tornà en Barcelona (per haver-y la salut) lo dit senyor inquisidor licenciado don Phelippe de Tassis» (Rg. 655).

ELS SUCCESSORS DELS AGULLANA

En el registre 656 (1591-94) el notari Joan Miquel Savarrés ens indica la fi del comissariat de **Miquel Agullana** per haver estat elegit diputat del braç eclesiàstic de la Generalitat i haver-se traslladat a Barcelona: «...et, dicto domino archidiacono in dignitatem trium virorum nuncupatorum deputatorum presentis Chatalonie Principatus pro currenti triennio, in et presenti die festo Sancte Magdalene 1593 electo, admodum reverendus Montserratus Guilló, dicte ecclesie canonicus.» En el registre 657 (1594-96) veiem en funcions de comissari el canonge **Montserrat Guilló**, però en el següent (Rg. 654, 1597-99) Savarrés ens informa de la seva substitució pel també canonge **Jaume Pla**: «De mense Maii MDLXXXVII renuntiavit dictus comissarius et fuit suffectus et nominatus dicti Sancti Officii commissarius illustris admodum reverendus Jacobus Pla, canonicus dicte ecclesie, in sacra theologia doctor, in eius locum de mense Augusti dicti anni.» Jaume Pla continua com a comissari durant tot el període 1599-1604 (Rg. 658), però quan arribem al registre 659 (1604-06), «inceptum XX Maii MDCIII», ja hi trobem nous comissaris: «Est comissarius reverendus Sebastianus Costa, prior Beate Marie de Cugucellis, hebdomedarius ecclesie parochialis Sancti Vincentii oppidi Bisulduni.» Aquest **Sebastià Costa**, capellà de Besalú devia haver començat ja abans del 20 de maig de 1604, però segurament va durar

poc, perquè Savarrés aclareix: «*Et postea, admodum reverendus Joseph Teixidor, sacre theologie doctor, canonicus ecclesie Gerundensis.*» El doctor **Josep Teixidor** continuarà com a comissari durant els registres següents fins a la seva mort, ocorreguda el 21 d'agost de 1612 (Rg. 660, 1606-09 i Rg. 661, 1609-12). Al final d'aquest darrer registre figuren documents sense signatura, i en els següents tornen a aparèixer **Sebastià Costa** i el doctor **Paulí Papi**, canonge de la catedral i ardiaca de la Selva. Des del 23 de juny de 1614 les funcions de comissari seran portades a terme, durant més de 20 anys, pel canonge de la Seu **Jaume Pla**, que tancarà la sèrie fins al 31 d'abril de 1635, amb una interrupció provisional d'uns mesos (del 6 de setembre al 22 de desembre de 1633) en què el comissari serà el també canonge i doctor **Narcís Frigola**.

ELS NOTARIS DEL SANT OFICI AL COMISSARIAT DE GIRONA (1572-1635)

Com ha remarcat repetidament Henry Kamen, el «*Sant Ofici de la Inquisició de l'herètica pravitat*» es caracteritzava per la seva obsessió legalista¹⁵. Tot es feia segons lleis i reglaments, i els procediments nodrien una frondosa burocràcia, que es superposava a les ja ufanes cúries episcopals, reials i senyorials. També aquí veiem la projecció de la poderosa personalitat de Felip II, el rei buròcrata per excel·lència. La xarxa inquisitorial desenvolupada durant el seu regnat necessitava, doncs, tot un estol de funcionaris i el suport dels notaris, que enregistraven tots els actes dels tribunals i els comissariats.

Bernat Caselles, personatge molt influent en el medi eclesiàstic, que residia prop del barri clerical en una fastuosa mansió del carrer de la Força, que després va ser convent dels caputxins, institut i ara Museu d'Història de la Ciutat, va ser el notari del Sant Ofici al comissariat de Girona del 1572 al 1588 (notaria Girona-5, vols. 766-769) amb l'única excepció del registre 382,

¹⁵ Kamen, Henry: *The Spanish Inquisition. An Historical Revision*. Ed. Weidenfeld and Nicholson, Londres 1997 (traducció cast.: *La Inquisición española*. Ed. Crítica, Barcelona 1999, 359 pp.; tracta de Girona: cf. Índice onomástico, p. 354 «Girona»). Cal remarcar el subtítol, plenament intencionat: vegeu el capítol 14 (pp. 294-308 de la traducció: «Inventando la Inquisición»). Kamen té també un estudi sobre la Catalunya de l'època (*The Phoenix and the Flame*, Londres 1993; trad.: *Cambio cultural en la sociedad del siglo de oro. Cataluña y Castilla, siglos XVI-XVII*, Madrid 1998).

de caire econòmic i comptable i adscrit a la notaria Girona-3 de Benet Reig¹⁶. Dins el registre 767, la «lletra publicatòria» dels inquisidors del Tribunal de Barcelona a Agullana del 29 desembre 1572, que obre el registre i serveix d'introducció a tota la sèrie¹⁷ ha estat afegida a les pàgines deixades en blanc al començament del registre. Per la seva data, és posterior a tota una sèrie de nomenaments i «patents» (*litterae patentes*) de familiars del Sant Ofici (6 de març de 1572: nomenament de familiar a favor de Joan Salvó, mercader de Cassà de la Selva; 13 de març de 1572: nomenament de Bartomeu Puig, de Banyoles; 22 de març de 1572: nomenament de Pere Posas, de Girona; 20 de març de 1572: carta «patent» de l'esmentat Pere Posas¹⁸; 11 d'abril de 1572: nomenament de familiar de Baldiri Reixach, pagès de Campllong; 15 d'abril de 1572: nomenament de familiar de B. Masó, pagès de Pedrinyà; i un llarg etcètera que recorre tota la sèrie). També trobem durant aquest any 1572 el primer «monitori» (28 de març: contra Roc Coll, apotecari de Girona) i la primera denúncia enregistrada (el 5 d'abril, de Jaume Negre contra Antic Galceran, de Campllong).

L'any 1588, el comissariat de Girona canvia de notari, passant a servir-se de *Joan Miquel Savarrés*, notari principal de la Inquisició a Girona del 1588 al 1630. A partir del 1612 (i més contínuament a partir del 1626) a la notaria Girona-6 intervé també el notari *Miquel Mascort*, que serà el darrer de la sèrie que s'estroneja el 1635. Els registres 655-661 de la notaria Girona-6 són tots de Savarrés, i corresponen als anys 1588-1612. El 1612 apareix a la notaria Girona-6 el notari Mascort (Rg. 756). Del 1617 al 1622 hi ha una interrupció a la sèrie de registres notarials relatius a la Inquisició, que són represos pel mateix Mascort (Rg. 755, de 1622 a 1626) i després per Savarrés (Rg. 662,

¹⁶ Cal remarcar que, en els registres del notari Caselles, l'ordre numèric no coincideix amb l'ordre cronològic: el 767 és cronològicament el primer, amb fons corresponents als anys 1572-75, i els altres segueixen així: 768 (1575-82), 766 (1582-85) i 769 (1585-88).

¹⁷ Publicada per Griselda Juliol, *op. cit.*, Apèndix, III, p. 243.

¹⁸ Publicada per Griselda Juliol, *op. cit.*, Apèndix, IV, p. 244.

1626-30). La sèrie acaba, sempre a la notaria Girona-6, amb el registre 757 (1630-35) del notari Mascort¹⁹.

TIPOLOGIA DOCUMENTAL DELS REGISTRES DE LA INQUISICIÓ A GIRONA

Els registres notariaus del fons del Sant Ofici a Girona contenen tipus molt variats de documents, dels quals Griselda Juliol ha elaborat una primera classificació tipològica. Convé tenir en compte l'organització que Ferran el Catòlic va estructurar per a la nova Inquisició que, per delegació del Papa, havia passat a ser de patronat reial. Ja hem vist abans les vacil·lacions de Sixte IV i l'actitud decidida del rei i de l'inquisidor general l'any 1482. Poc després, les seves noves atribucions, ja estructurades i consolidades, es posen en pràctica en els processos de Cervera (1486) i Barcelona (1487). La nova Inquisició (el nom complet de la qual era *Sant Ofici de la Inquisició de la herètica pravitat i apostasia*) disposava del que avui anomenariem un ministeri, és a dir, un Consell Reial²⁰, amb seu a Madrid, prop del rei Felip

¹⁹ L'índex dels 17 registres notariaus que contenen fons relatius a la Inquisició a l'Arxiu Històric de Girona és el següent, per ordre cronològic de 1572 a 1635:

- 1572-1575, vol. 767: Notaria Girona-5 (Bernat Caselles)
- 1575-1582, vol. 768: Notaria Girona-5 (Bernat Caselles)
- [1577-1586, vol. 382: Notaria Girona-3 (Benet Reig): *qüestions econòmiques*]
- 1582-1585, vol. 766: Notaria Girona-5 (Bernat Caselles)
- 1585-1588, vol. 769: Notaria Girona-5 (Bernat Caselles)
- 1588-1591, vol. 655: Notaria Girona-6 (Joan Miquel Savarrés)
- 1591-1594, vol. 656: Notaria Girona-6 (Joan Miquel Savarrés)
- 1594-1596, vol. 657: Notaria Girona-6 (Joan Miquel Savarrés)
- 1597-1599, vol. 654: Notaria Girona-6 (Joan Miquel Savarrés)
- 1599-1604, vol. 658: Notaria Girona-6 (Joan Miquel Savarrés)
- 1604-1606, vol. 659: Notaria Girona-6 (Joan Miquel Savarrés)
- 1606-1609, vol. 660: Notaria Girona-6 (Joan Miquel Savarrés)
- 1609-1612, vol. 661: Notaria Girona-6 (Joan Miquel Savarrés)
- 1612-1617, vol. 756: Notaria Girona-6 (Miquel Mascort)
- [1617-1622: *interrupció de la documentació enregistrada*]
- 1622-1626, vol. 755: Notaria Girona-6 (Miquel Mascort)
- 1626-1630, vol. 662: Notaria Girona-6 (Joan Miquel Savarrés)
- 1630-1635, vol. 757: Notaria Girona-6 (Miquel Mascort)

²⁰ El *Consejo de la Suprema y General Inquisición*, generalment conegut com «la Suprema».

II, que ja hem vist que va donar al Sant Ofici la seva forma definitiva. A les principals ciutats de la Corona es van establir *tribunals* del Sant Ofici, i ja hem vist que el de Barcelona tenia la seva seu al Palau Reial Major, sota un gran escut de pedra del Sant Ofici, a la porta de l'actual Museu Marès. Aquesta ubicació és prou significativa del caràcter «reial» d'aquest organisme. No és que això fos nou, car en el procés de Pere Martí de 1447 veiem intervenir activament la reina Maria, muller d'Alfons el Magnànim²¹. El que és nou és la manera tan explícita i decidida que adopta el patronat reial, com a conseqüència de la política contra-reformista de Felip II. Per tal d'augmentar l'operativitat del tribunal barceloní, el rei va limitar el seu àmbit geogràfic, fent dependre el comissariat de Lleida del tribunal de Saragossa i el de Tortosa, del tribunal de València²². Els comissaris havien de construir una sòlida xarxa de «familiars» fent jugar a favor seu el prestigi social que això comportava i, sobretot, la jurisdicció exempta de què gaudien, però també evitant, si podien, i castigant, els abusos de molts familiars, que aprofitaven la seva situació i als qui la policia inquisitorial havia de mantenir a ratlla.

Per tant, el document bàsic dels nostres registres és el *nomenament de familiar* del Sant Ofici, de vegades acompanyat d'una mena de certificat que eren les «patents» o *litterae patentes* (del llatí *patere*, “mostrar”: es tracta d'un document d'acreditació, que podríem comparar als certificats o diplomes actuals).

Se suposava que els familiars havien de denunciar els casos sospitosos al comissari mitjançant les denúncies (*declaraciones*). Aquestes lletres, dirigides a la cúria del comissari i els originals de les quals encara es conserven entre els fulls dels registres, podien adoptar també la forma d'una instància o

²¹ Sierra Valentí, Eduard: «Un procés d'Inquisició a Girona (1447)», als *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, vol. XLVI, 2005, pp. 131-157).

²² El tribunal inquisitorial de Barcelona comprenia, doncs, l'arxidiòcesi de Tarragona i les diòcesis de Barcelona, Girona, Vic, Solsona (creada a petició de Felip II l'any 1593, amb terres provinents dels bisbats d'Urgell i Vic) Urgell i també el d'Elna-Perpinyà, al Rosselló (fins a la Pau dels Pirineus, de 1659). A cada bisbat hi havia un *comissari*, generalment un canonge, que coordinava els esforços en l'àmbit diocesà, encara que era independent del bisbe en l'acompliment de les seves funcions. Aquestes consistien bàsicament a detectar els casos d'heretgia i remetre'ls (si calia) al Tribunal de Barcelona, que n'informava a la Junta Suprema mitjançant les anomenades *Relaciones*, que es conserven a la secció d'Inquisició de l'Archivo Histórico Nacional de Madrid: com ja hem vist les que enviava el Tribunal de Barcelona corresponen als volums 730 al 735.

«suplicació» (*supplicatio*) per tal d'exculpar-se de falses acusacions o de presentar qualsevol altra demanda. Si el comissari ho considerava oportú, feia enviar un *monitorium* (de *monere*, "avisar") a un particular per tal que es presentés a Girona a exculpar-se davant el comissari. Aquests «monitoris» es feien per conducte de la parròquia, com es pot veure per exemple el 10 de gener de 1589 (Rg. 655), en què s'expedeixen tres monitoris de cop («Nos Miquel de Agullana, etc. a vosaltres, tots y sengles preveres de la parrochia de Sant Steve de Guialbes...de la parrochia de Santa Coloma de Matella... de la vila de Figueres...»). En els tres casos es tracta simplement de pagament de deutes per pensions vençudes de censals per part de familiars morosos del Sant Ofici.

En casos més greus adoptaven la forma de «citació» (*citatorium*) i es comunicaven per l'agutzil o alguna altra força pública, com es pot veure al *Citatorium pro Joanne Serra, de Sancto Gregorio*, en què s'ordena al pagès Jaume Simon de Vall, familiar del Sant Ofici, que «*comparega devant Nos [Miquel Agullana] per a respondre a la demanda contra de ell per dit Joan Serra donada*». Una nota aclareix que el «nunci» del Sant Ofici Jaume Martorell li va entregar la citació en mà i va declarar després sota jurament haver-l'hi donat («*et declarationem fecit se, dicto die, intimasse dictum citatorium dicto Joanni Simoni et personaliter reperto*»)²³. Si el particular citat es feia escàpol, es procedia a una

²³ Un bon exemple de «lletra citatòria» la trobem en el registre 769, amb data de 3 de setembre de 1585, dirigida pels inquisidors del Tribunal de Barcelona a una vídua de Banyoles: «*Nos, los inquisidores apostólicos contra la herética pravedat y apostasia en el Principado de Cathalunya por la Santa sede Apostólica dados, creados y deputados, citamos a vos, la viuda Cornellana que, dentro de dies días después que las presentes os fueren presentadas, parescáys ante Nos (por vos o por vuestro legitimo procurador con poder bastante) a responder a la causa de appellación interpuesta por Anthonio Cornellana, pelayle de la vila de Banyolles, en vuestro favor y contra ell, por ell reverendo comissario del Santo Officio de la ciudad de Gerona dada y promulgada, y a proseguir y continuar la dicha causa hasta sentencia diffinitiva, e a peviación de aquella assignando lugar ho persona en donde se agan las intimas; si no se arán pulsar a las puertas del consistorio del dicho Santo Officio, vuestra ausencia no enbergante. Otrosí mandamos al notario o en cuyo poder está el processo de dicha causa que, dentro de nueve días después que con las presentes fuese requerido, dé a la parte del dicho Cornellana traslado del dicho processo cerrado y cellado, en manera que haga fé, pagándole los derechos que justamente oviere de haver. Datum en el Real Palacio Mayor del Santo Officio de la ciudad de Barcelona, a los tres del mes de setiembre de mil y quinientos y ochenta y cinco años. Doctor L. Alvares de Caldas, por mandado de Su Senyoria. Expedido por mí, Joan Gibert, scrivano público de Barcelona y del Santo Officio de la Inquisición de Cathalunya, de mano propria. (Citatòria en forma.)*»

crida pública i es demanava a tots que ajudessin a trobar-lo mitjançant una ordre de «recerca» (*cerca*).²⁴ També es podia fer una convocatòria col·lectiva o *cartell*, com la que hem vist que es va fer als mestres francesos el 10 de març de 1573. En casos greus es procedia a l'*empara* o segrest dels béns de l'interessat, generalment per causa de deutes²⁵. El pas següent era l'*execució*, que consistia a posar a subhasta o *encant públic* (així dit perquè es «cantava» el preu de cada article) els béns materials, generalment per tal de pagar un deute, com va ser el cas del mercader gironí Antoni Maugí, que s'aprofitava de la seva condició de «familiar» per tal de no pagar deutes (Rg. 769, 18 d'agost de 1588). Calia, però, fer prèviament un *inventari* per evitar abusos, i tot això ho consignava curosament la nombrosa burocràcia de les cúries inquisitorials i passava finalment als registres notarials.

²⁴ En tenim un exemple el 15 de febrer de 1597: els inquisidors del Tribunal de Barcelona envien al comissari de Girona una ordre de recerca de dos presoners fugats de les presons del Sant Ofici al Palau Reial Major de Barcelona: «*Fem a saber que a dotze del present mes de febrer, entre sinch y sis hores de la tarde, romperen les presons públiques del Palatio Real de la Sta. Inquisitió de Barcelona y fugiren d'elles dos presos: lo hu dels quals és home de bona statura, ja barbat, camús de nas, los ulls entrats, ab uns borseguins quasi nous, capa y saragüellos negres, ja usatz, parle castellà y cathalà; y lo altre és home de bona statura, blanch de cara, no acabat de barba (y la poca que té retire ab blanca y roja) ab herruelo negre ja usatz, sombrero de falda gran com de capellà, çaragüellos de burell, y parla mig gavaig mig castellà. E com al servey de Nostre Senyor y de aquest Sant Offici convinga que estos homens se cobren y tornen en presons com estàven, tenint avis y ordre dels molt illustres señors inquisidors apostòlichs del present Principat de Cathalunya de les dites coses, havem manat despachar les presents, ab tenor de les quals manam a totes les dites y qualsevol persones...sots pena de excomunicatio major...y de 500 ducats de or...que encontinent que sabran ... dels dits dos homens... descobren, revelen y denuncien ab tota diligencia als dits senyors inquisidors o a Nos... o a qualsevols oficials, així reals com altres y familiars del dit Sant Offici per a que los tornen pendre y posen en mà y poder dels dits senyors inquisidors...*» (Rg. 654).

²⁵ En veiem un exemple el 9 de desembre de 1588, quan el comissari Miquel Agullana, a petició del mercader de Girona Antoni Sibís, ordena als seus funcionaris: «*Empareu e segresteu, així com Nos ab lo present emparam e sequestram a Joan Moner, àlias "Balilles", Joan Balle, Pere Agramunt major de dies, botiguer de teles, e Joan Cinter, de la dita ciutat [de Girona] qualsevol quantitat de dinés e altres qualsevol coses que tinguin en son poder...*» (Rg. 655).

Aquesta *execució* podia ser evitada en alguns casos mitjançant un *debitori*, document de reconeixement de deute, també conegut com a *confessio judicialis*, pel qual es reconeixia el deute i es prometia pagament²⁶.

LA XARXA DELS «FAMILIARS» I ELS SEUS INTERESSOS PRIVATS

Això ens porta a un altre problema, fonamental per comprendre la documentació d'Inquisició a Girona. La xarxa de familiars havia estat sòlidament teixida pels germans Agullana entre els pagesos benestants (que es delien pel nomenament de «*familiar*» que els donava un gran prestigi social i que els feia respectar a causa de les temudes denúncies) i entre alguns col·lectius, com els hostalers i els taverners, que interessaven al Sant Ofici perquè ho sabien tot i que trobaven en la condició de *familiar* una protecció contra el puritanisme ambiental. Però aquests *familiars* miraven més pels seus propis interessos que no pas pels del Sant Ofici, cosa que, per altra banda, no deixa de ser natural. El resultat és que una gran part dels documents registrats són denúncies (*denuntiationes*) a favor o en contra dels familiars, per motius de protecció dels seus béns o per tal de castigar-ne els abusos. Un cas curiós és el que trobem en el registre 654, el 29 de desembre de 1597, del notari Joan Miquel Savarrés, en què el *familiar* Joan Correger, pagès d'Aiguaviva, es presenta al comissari gironí (llavors el canonge Jaume Pla) per tal de denunciar el robatori dels seus porcs («*vuyt tossinos*») pel seu veí Joan Garroffa, que va intentar vendre'ls al mercat de Girona valent-se d'engany. «*E com jo y mos béns stiguam sots protectió y custòdia del dit Sant Offici per ésser familiar com só, y dites coses sien dignes de punició, per ésser-me entrats en ma casa a hora captada y de aquella haver-me pres y robat dits tossinos, ne fas jo per mon descàrrech la present denuntiató, fent instàntia y part formada contra del dit Joan Garroffa y los culpables, supplicant aquells ésser castigats.*» Així conclou la denúncia de Correger.

²⁶ Així ho fa Pere Riusech, dit «Vilar», pagès d'Avinyonet que el 20 de desembre de 1588 «*iudicialiter confessus fuit debere magistro Petro Garbí XXX et tres libras barchinonenses pro salario duarum copiarum per me sibi traditarum inventarii apud predictum, et feci de hereditate et bonis Bartholomei Riusech, dicte parrochie...quas promisit solvere per totas currentes seu intrantes ferias. Et nisi fecerit, voluit quod pro dicta quantitate et XXXX libris iuste faciendis fiat et insedit exequio in bonis suis, tam pro debito...*» (Rg. 655).

El resultat és que en els registres de la Inquisició hi trobem de tot menys teologia, perquè el cas dels *tossinos* d'Aiguaviva no és únic. Aquests *familiars* que, com dèiem, existien a tots els pobles, eren els ulls i les orelles de la Inquisició, i estaven protegits per una jurisdicció especial. Cal insistir en què això no vol dir que fossin impunes, perquè en els registres veiem que amb molta freqüència es procedia contra ells, amb *empares* i *execucions*, però cal també reconèixer que gaudien de privilegis jurídics i d'una jurisdicció especial. Moltes vegades, si la denúncia era de tipus dogmàtic o de costums (*declaratio*) i es dirigia al comissari en forma d'instància o *supplicatio*, no ha passat als registres. El motiu és que el seu contingut ha quedat assumit per un monitori, citació o cerca, i el notari no ha considerat necessari consignar una declaració, el contingut de la qual ja queda prou explícit al document de citació.

En canvi, quan els familiars eren objecte de denúncia (generalment perquè es prevalien de la seva posició per tal de no pagar deutes), les denúncies corresponents es reproduïen en els registres i amb freqüència donen lloc a *exequitiones* o confiscació de béns per tal de satisfer els creditors mitjançant la venda a l'encant públic que, juntament amb els minuciosos inventaris que el precedien, són com una finestra oberta dins les cases de l'època. Els familiars podien fer apel·lació (*apellatio*) al Tribunal de Barcelona, que en molts casos ordenava que el familiar en qüestió «no fos molestat»²⁷. En efecte, el 24 de gener de 1589 el comissari Miquel Agullana havia adreçat un *monitorium* «a vosaltres, tots y sengles preveres de la sglésia de la vila de Tossa per tal que amonesteu a Vicens Moré, pescador de dita vila y terme, familiar del dit St. Offici...que dins deu dies pròxims done y pague...tres lliures, sis sous y deu diners per rahó del dret de castellatge...» En aquest cas, el batlle «del castell y terme de Tossa» (Miquel Riera) ha adreçat una *instància* al comissari perquè el familiar es negava a pagar un dret sobre la pesca. Però el pescador recorre als inquisidors del Tribunal de Barcelona, que el 6 de febrer de 1589 ordenen al comissari «que el dicho Vincente Moré, familiar, no sea molestado ni convenido delante del dicho comissario deste Sto. Officio, antes bien, sea absuelto». Aquestes són unes *lletres absolutòries* del Tribunal de Barcelona en resposta

²⁷ Així, el licenciado Alonso Blanco comunica que «...aviendo visto esta petition y el dicho mandamiento al dicho Vincente Moré, familiar del Sto. Officio, hecho por el dicho comissario de Gerona...dezimos y mandamos que, vistas las presentes...no le inquiete ni le perturbe más ante vos...» (Rg. 655, 6 febrer 1589).

al recurs del familiar, però en realitat no absolen, sinó que simplement s'inhibeixen a favor de la justícia reial: «*Sigua y continúe su justitia en la dicha Regia Audientia...antes bien prossigua su causa y justitia en la Regia Audientia do la tiene empeçada*» (Rg. 655).

Barrejades amb tota aquesta documentació d'interès privat, trobem, però, algunes *litterae publicatoriae*, destinades a ser llegides des de la trona durant els oficis dominicals i que tenen un caràcter doctrinal o moralitzant. Molt abundants en el primer registre de Bernat Caselles (Rg. 767, 1572-75) que és el que posa en marxa el comissariat de Girona, es fan més escasses en els següents, perquè la situació estava ja controlada i no es feien necessàries²⁸.

²⁸ Als sensacionalistes obsessionats per trobar truculències o condemnes terribles, aquestes lletres poden resultar una decepció, potser saludable, car no cal abusar de la història-ficció actualment tan apreciada. Vegeu, si no, les lletres publicatòries enviades pels inquisidors de Barcelona el 30 de juny de 1572, en què es condemnen els errors que es divulguen sobre la Butlla de la Santa Croada (Rg. 767) i que avui dia ens deixen perfectament indiferents: «(...) Per quant en dit Sant Offici se té entés que en algunas parts de nostre destret se ha publicat y dat entenent que per virtut de la Bulla de la Crusada se pot absoldre una vegada en la vida y altra en la mort en los casos de heretgia y per ser cosa tnat pernitiosa, per tant y altrament ab tenor del present vos notificam y fem a saber com la dita Bulla de la Crusada no se entén ni-s deu entendre en los casos de heretgia; y perquè de ditas coses ningú puga al.legar ni pretenir ignorància alguna, per ço, en virtut de santa obediència y sotzs pena de excomunió maior y de cent ducats de or dels béns del qui contra farà exhigidors y per a los gastos del dit Sant Offici applicadors, vos amonestam, diem, cometem y manam que, vista la present, que lo diumenge o festa primer vinent en publiqueu e/o publicar fassau ab alta e intelligible veu quant la maior part del poble per hoir los officis dominicals e/o altrament y assistiran. Y si lo contrari serà fet, provehí ditas penas y censuras, y altrament segons se trobarà fahedor per justícia. Datum en Gerona, al darrer de juny MDLXXII.»

APÈNDIX: MOSTRA DOCUMENTAL I CLASSIFICACIÓ TIPOLÒGICA

La tipologia documental dels registres del Sant Ofici és tan frondosa i barroca que fer-ne una classificació senzilla i clara té l'inconvenient de deixar molts materials sense estudiar. És, doncs, necessari procedir a un comentari ajustat als casos concrets que es van trobant en els registres.

1. Pregó o «crida» pública

Ja des de l'edat mitjana, les autoritats es comunicaven sovint amb els seus administrats per mitjà d'un *preconium*. Les corts o cúries municipals, eclesiàstiques o reials, i també les de la Inquisició quan es va conformar com a jurisdicció especial, disposaven d'uns funcionaris de veu molt potent, encarregats de llegir determinades proclames en públic, recorrent un itinerari que sempre era el mateix i aturant-se a determinats llocs (*loca solita*). Aquest pregoner (*preco*) sortia acompanyat per gent d'armes i un parell de timbalers que aplegaven la gent a les cantonades i feien sortir els caps per terrasses i finestres. La proclama s'iniciava sempre amb la fórmula: «*Ara oiats tothom generalment que us notifique y fa saber...*» Per motius prou evidents, amb el temps es va preferir el nom popular de *crida* al més culte de *pregó*, derivat del llatí *preconium*. Des del punt de vista jurídic, és resultat de la necessitat de promulgar o donar publicitat a les disposicions normatives, de manera que no es pugui aduir una ignorància eximent. Les crides podien tenir per objecte temes de certa importància dogmàtica, com les que figuren en els primers registres del notari Bernat Caselles, però podien adoptar també una forma més humil, com en el cas que consignem a continuació:

1574, febrer 16. Girona: «Crida» pública per tal de trobar unes mules robades per un traginer a Pedro de Reynoso, algtzil del Sant Ofici (Rg. 767). «*Ara hoiats tothom generalment que us notifique y fa a saber lo molt reverend y molt magnifich senyor Miquel de Agullana, en quiscun dret doctor, canonge de la Seu y comissari en lo Sant Offici de la Inquisició contra la herètica pravedat y apostesia en la ciutat y bisbat de Gerona: Que qualsevol persona qui fos en sabuda, rastre o ensenya de un traginer qui stava ab lo senyor Pedro de Reynoso, alguazil major de dit Sant Offici, qui se li és fugat ab sis bèstias y ab trenta ducats, de les quals dites sis bèsties y ha tres matxos: lo hu gran, negra y clos, y los dos són petitets; lo hu ben refet y l'altre més polit, y lo hu destos dos és castany y l'altre un poch roig que tira color de pèl de bou, de edat de sis anys. Y las altres sis bèstias són axans: las dos negres y la hu gris; y la que és gris té un colp en la anca dreta que encara no és acabat de curar-se, y l'altre té dos costeras y l'altre és clos, gran y molt bon ase. Y tots ab sos albardons y sachs. Per ço, qui de dit traginer y bèsties darà notícia verdadera, se 'l donarà de strenes sis cents y sis. Altrament, sabent-ho qualsevulla que sia y no revelant-ho a dit Sant Offici, se 'ls fa a saber se prosehira contra de ells y quiscú d'ells per los remeys de justítia oportuns. Datum en Gerona a XVI del mes de Febrer, any del Senyor MDLXXIII^o. (Fuit publicatum per loca solita presentis civitatis Gerunde sono duarum tubarum, legente Michaelae Vivas, scriptore substituto et dicti sancti Officii, die XVI Februarii 1574.)»*

II. Declaració testimonial

Tots els processos estaven precedits per un procediment d'enquesta (*inquisitio*) que ha donat nom als tribunals del Sant Ofici i que ha donat lloc a certa confusió perquè hi ha qui quan veu la paraula *inquisitio* (que vol dir simplement "interrogatori") ja es figura estar al davant d'un document del mític tribunal. El denunciant «deposava» el seu cas davant d'un procurador fiscal que, si el veia suficient, iniciava o «incoava» el procediment. D'aquí l'expressió *depositio* i *deponens* que, pròpiament, es referien als autors de la denúncia (*denuntiatio*) però que també s'apliquen a qualsevol «deposició» d'un testimoni als procediments d'enquesta que precedien la sentència judicial. L'autoritat corresponent (el canonge oficial en nom del bisbe, en el cas de la cúria episcopal) nomenava un comissionat o *comissari* per tal de dirigir els interrogatoris (*inquisitiones*) dels testimonis (*testes*). Quan es va reestructurar el Sant Ofici, cada bisbat tenia un comissari encarregat d'aquesta jurisdicció, que dirigia els interrogatoris i que normalment els feia personalment.

Cal també tenir en compte que l'estada a la presó no era gratuïta. El presoner pagava els seus aliments i altres serveis, i podia beneficiar-se de *manlleutes* o règims de presó oberta, que també es pagaven i que expliquen en gran part la llarga durada dels períodes de detenció cautelar que precedien els processos. Si el presoner adduïa pobresa, això donava lloc a un altre procediment d'enquesta per tal de verificar-ne la veritat, com en el cas següent:

1575, gener 25. Girona: Testimoni en relació amb un palafrerer francès detingut per no haver pagat els aliments consumits a les presons de la Inquisició (Rg. 767). «En Gerona, a XXV de Janer 1575, davant lo reverend senyor Miquel Agullana, etc. comissari, etc. comparegué, jurà en deguda forma de dret y en virtut de dit jurament prometé dir veritat y adverà mossèn Pere Vivas, lochtinent de algutzir del Sant Offici com ell (de mandato dels il.lustres y molt reverends senyors inquisidors, per ordre del senyor tresorer de dit Sant Offici) ha presa la persona de Joan Tolet, àlias "lo Rosset", palafruger francès, per defecte de CCCXXXII sous deu diners, per los aliments li foren prestats en lo temps stigué pres en les càrcers del Sant Offici de la Inquisició, la persona del qual exhibeix ut ecce, y que ha fetas ses diligentias en saber y trobar si ell, dit Joan Tolet, àlias "lo Rosset", té diners ni béns alguns sufficients per pagar dit deute o part d'aquell, y que no ha trobat ni en sa persona ni en altra part diners ni béns alguns que sien seus, ni mancho que ningun li dega. Y lo mateix Joan Tolet, àlias "Rosset", jurat, etc. en poder del dit comissari, ha també adverat que és pobre y que no té diners ni béns alguns habans; des que és axit dels càrcers del Sant Offici, ha stat quasi totstemps malalt, y que deu per los hostals XV lliures o més de menjar. En Gerona, dit dia, davant dit reverend senyor comissari, comparegué y jurà en deguda forma de dret, y en virtut del jurament prometé y adverà Pere de Auga, francès natural del loc de Balex del Bisbat de Lesca del Regne de Fransa, et dixit que Joan Tolet, àlias "Rosset" és pobre y que no té diners ni béns alguns habans; des que és axit dels càrcers del Sant Offici, ha stat casi tostemps malalt, y que deu per los hostals XV lliures o més de menjar. En Gerona, dit dia, davant dit senyor comissari, comparegué, etc. Domenjó Delabert, francès natural del loc de Cerres del Bisbat de Lesca del Regne de Fransa y, mijensant dit jurament, adverà dit Joan Tolet ésser pobre, ut supra.»

III. Ordre inquisitorial de pagament

Més que en la seva suposada crueltat, que la fantasia i la llegenda han elevat al camp del mite, els defectes de la Inquisició cal buscar-los en els excessos de la seva burocràcia, minuciosa i inacabable. Tot havia de ser autoritzat jeràrquicament. Del Palau Reial de Barcelona, seu de la Inquisició, sortia l'ordre de devolució d'uns diners indègudament cobrats «*por un rescate suyo*» (segurament una fiança) per la qual hi va haver un recurs i la següent ordre de devolució del «*rescate*»:

1585, març 3. Barcelona: Ordre de pagament dels inquisidors al rector de Cadaqués, comissari delegat del Sant Ofici, en favor del mercader barceloní Pere Ferran (Rg. 769). «*Nos, los inquisidores apostólicos contra la herética pravedad y apostasía en el Principado de Cathalunya, por autoridad apostólica dados, creados y deputados, mandamos a vos (...) Llätzer Valls, rector de Cadaqués, comissario del Santo Officio (...) que, dentro de dies días después que las presentes os fueren presentadas, déis y paguéis realmente y con effecto a mossén Pedro Ferran, mercader de la presente ciudad, quarenta y dos libras y quatro sueldos barceloneses que, como ha procurador del dicho Ferran, avéis cobrado de Miquel Serra por un rescate suyo, que el dicho Ferran por él avia pagado, o dentro del dicho término (por vos o por vuestro legítimo procurador con poder bastante) parescáis ante Nos y en nuestra Audiencia Civil del Santo Officio a poner justas razones por qué no lo deváis aser. Datum en el Real Palatio Mayor del Sancto Officio de la ciudad de Barcelona, a los veinte y tres del mes de marzo de mil y quinientos y ochenta y sincho anyos. El licenciado Blanco de Salcedo, por mandado de Su Senyoria. Expedida por mí, Joan Gilberte, scrivano del Sancto Officio de la Inquisition de Cathalunya, de mano propria. (Mandato con audientia.)*»

IV. Confiscació dels béns («*exequitio honorum*»)

Els *familiars* del Sant Ofici de la Inquisició formaven una xarxa que agrupava pagesos relativament benestants i també habitants de les ciutats, entre ells molts mercaders, hostalers i taverners. Molts d'ells estaven, sobretot, interessats en els avantatges de la seva situació de familiars, que comportava una jurisdicció especial (i privilegiada) amb avantatges fiscals i un gran prestigi social, no exempt d'inconvenients, car deduïm que també devien ser odiats si tenim en compte que eren víctimes d'un gran nombre de malifetes.

D'aquí que els inquisidors es cuidessin de tallar els abusos de molts familiars que es prevalien de la seva situació per tal de no pagar deutes. Una vegada denunciat el cas, es procedia a l'*empara* o segrest cautelar dels béns de l'acusat. Aquest segrest podia ser pal·liat mitjançant un *debitori* o reconeixement del deute (amb promesa de pagament) que també es coneixia com a *confessio judicialis*, però que en un altre cas conduïa directament a l'*exequitio*, així dita perquè portava a la pràctica (executava) allò que a l'estadi d'empara havia estat una mera amenaça.

L'*execució* havia estat normalment precedida d'un recurs al tribunal barceloní i, per tant, adoptava la forma de *lletres executòries*, per les quals els inquisidors donaven pas a la confiscació dels béns. Res no quedava, però, a l'arbitri personal, i

calia fer un minuciós *inventari* de tots els béns, procedir després a la subhasta pública o *encant* (així dita perquè el preu de cada objecte es cantava a la baixa fins a trobar un comprador i, per tant, es feia *in cantu*). Com en tot allò que tocava el Sant Ofici, la pruija de seguir els procediments legals produïa un grau de burocratització molt gran, i tot quedava anotat. Així, els registres corresponents vénen a ser com una finestra oberta sobre una casa gironina benestant de final del segle XVI, i aquest és el seu principal interès.

1588, agost 18. Barcelona i Girona: «Letres executòries», inventari i encant públic dels béns del familiar de la Inquisició Antoni Maugí, domiciliat a la Plaça de les Cols de Girona (Rg. 769). «Nos los inquisidores apostólicos contra la herética pravedad y apostasia en el Principado de Cathalunya, etc., por la Santa Sede Apostólica dados, creados y deputados, mandamos a vos Pedro Vives, lugarteniente de aguazil deste Sto. Officio en la ciudad de Gerona que, luego que las presentes os fueren presentadas, agáys execución en la persona y bienes de [...] Anthonio Maugí, mercader de Gerona, familiar [...] del Sto. Officio, por cantidad de treinta libras barcelonesas por otras tantas que micer Jayme Pinyol consignó a Miguel Guitard, como parece por los autos exhibidos y la scriptura de tertio y obligatió de persona y bienes: la qual exequitió haréys por la dicha cantidad y costas, servando en todo el orden del drecho. Datum en el Real Palacio Mayor del Sto. Officio de la ciudad de Barcelona, a los veynte y ocho del mes de Junio de mil y quinientos ochenta y ocho anyos. El doctor Blasco [rúbrica] Por mandado del Sr. Inquisidor: Anthonio Piera, notario y secretario, y exerciendo la scrivenia del civil del Sto. Officio. (Exequitió por treinta libras.)»

La lletra «patent i executòria» dels inquisidors és confiada al lloctinent agutzil Pere Vives per tal que procedeixi a l'«execució» (confiscació i venda a l'encant) dels béns del mercader morós que així abusava de la seva condició de familiar del Sant Ofici. L'agutzil es fa acompanyar de l'escrivà Miquel Vila i del «nunci» ("missatger") Jaume Martorell, tots dos funcionaris de la Inquisició gironina, i de testimonis fefaents («*et pro testibus dicto honorabili Petro Agramont, botiguerio telarum, et Joanne Çebriá, serrallerio Gerunde, ad premissa adhibitis et specialiter assumptis*») i, el mateix dia 28 de juny de 1588, es presenta a les voltes de la plaça de les Cols (que era a la part central de l'actual Rambla) i, amb el formalisme jurídic que sempre va caracteritzar l'actuació inquisitorial, procedeix a fer inventari dels béns que cal embargar. El resultat de l'inventari és el següent:

«*Et pro tota aquella casa scituada en las voltas de la Plassa de las Cols de la present ciutat de Gerona, en la qual està mossèn Pere Agromont, botiguer, la qual és de dit Antoni Maugí i és contigua a una altra casa de dit Maugí en la qual està mossèn Rafel Nadal, mercader de Gerona, ab sas affrontations compresa.*

Més: en una cambra de dita casa, que trau porta, ha un pasçador o instàntia molt xica per la qual se entra en dita cambra, la qual instàntia xica o pasçador trau finestra a un carraró de las Pescaterias, en la qual cambra fonch vist haver-hi una porta en tres certs, tancada ab llosat, dins la qual cambra se són trobats los béns següents del dit Anthoni Maugí: Et primo, sis matalassos. Més: tres flassadas (dos blanques y una groga). Més: sinch coxins vermells de godamasils. Més: nou coxins plens de ploma. Més: unes cortines de tela per la paret. Més: tres calderas y una bassina de aram. Més: tres cànters de aram, dos grans y un xich. Més: dos scalfetas, una olla, un flascó (tot de aram). Més: quaranta sis plats de stany (entre grans y xichs). Més: una cassa, dos ollas y un alambit de aram. Més:

dos pahellas y un scalfador de aram. Més: catorse cadiras de cuyro (entre bonas y dolentas). Més: un satial, dins lo qual és lo següent: primo, un tros de bocaram negra; més: un gipó de ximallot ab mànegas de satí; més: uns calsets de vellut negre, dolents; més: una ropilla de satí mostrajada, bona; més: set llansols de bri de cànem, sis bons y un usat; més: unes sponeres de drap de casa; més: una portalera de dol; més: dos parells de calses botinas de raxa, usadas; més: dos robetes, una de dol, altre de raxa. Més, en la dita cambra: quatre retaules de fusta, usats. Més: nou quadres de tela, pintats. Més: una taula ab tisora. Més: entrant en dita cambra a mà squerra, tres caixas ab sos panys tancadas, ab lo que s'i trobarà dintre. Més: vuyt caixas de fusta (entre grans y xicas) ab lo que y aurà dintre. Més: dos pessas de godamacil deaurats. Més: una credensa de fusta. Més: una spasa.»

L'agutzil Pere Vives mana tancar la cambra amb un pany especial i amb tots els efectes esmentats a més d'uns altres que pertanyien a Maugí i que també es fan portar a la dita cambra, sense oblidar de fer-ne inventari: «*Fuerunt intus dictam aulam sive cameram dimissa et clausa cum quadam clausura sive pany, preterquam bona infrascripta et sequentia, videlicet: dos parols, una cassa y una olla de aram, quaranta sis plats de stany (entre grans y xichs) y una spasa.»* A més de l'inventari, es fa una còpia notarial a petició dels procuradors de la part creditora.

El 19 d'agost de 1588 es procedeix a l'encant públic a la plaça de les Cols: «*Postea vero, die decimo nono mensis Augusti et anni predictorum, Petrus Sala et Johannes Pons, curritores colli Gerunde, personaliter constituti extantes in dicto officio notarie seu scribanie mei, pre et infra scripti notarii, et coram me, eodem pre et infra scripto notario, se (dicto et eodemmet die ac de mandato dicti domini Petri Vives locumtenentis algutzirii prelibati et ad instantiam dicti Valentini Ferrer, dicto nomine) vendidisse, subastasse et liberasse in encantu publico plus offerentibus bona mobilia supra proxime descripta et pro expensis previa de causa factis, passis et sustentis, capta interius nominandis ac in presentia Benedicti Ferrer scriptoris substituti et iurati, his in locu mei, notarii pre et infrascripti, interesse et testium inferiorum ad infrascripta adhibitorum, pretiis et personis ac modo et forma sequentibus et infrascriptis: Primo: una spasa, venuda a mossèn Miquel Dezpí per setze sous. Més: una sort de plats de stany que han pesat cinquanta set lliuras (a rahó de tres sous y vuyt diners la lliura, valen deu lliuras y nou sous), venuts a mossèn Jaume Campolier, notari real. Més: una olla de aram, venuda a mossèn Clascar per setze sous y un diner. Més: una cassa de aram, venuda a mossèn Jaume Saló, causídich, per catorse sous. Més: una parola, venuda a Perot Celler a rahó de dos sous y set diners la lliura; ha pesat vint lliuras y mija: val sinquanta dos sous y onze diners. Serà tot aquest enndret: XV lliures, VIII sous.»*

D'aquestes 15 lliures amb 8 sous es van descomptant les quantitats corresponents a les despeses corresponents al lloctinent agutzil Pere Vives, els escrivans, els corredors i el nunci, de manera que el notari Bernat Caselles constata que només li queden 2 lliures, 19 sous i 6 diners per tal de retornar el deute a la part creditora: «*Et exinde sequitur quod ex supradictis quindecim libris et octo solidis bar. processis ex dicto primo encantu, remanserunt penes me Bernardum Caselles, notariu pre et infra scriptum, in deposito due libre decem novem solidi et sex denarii bar., de quibus quidem duabus libris, decem novem solidis et sex denariis bar., ego idem Bernardus Caselles, notarius pre et inferius, teneor dare rationem et satisfactionem cui intererit, ad cognitionem et mandatum supradictorum dominorum inquisitorum apostolicorum.»*

En vista d'aquesta manca de liquiditat, el 6 de setembre de 1588 es procedeix a l'«execució» de la resta dels béns mobles del familiar morós, a la plaça de les Cols i en presència d'una nombrosa assistència popular: *«Postea vero, die sexto mensis Septembris anno proxime dicto, videlicet a Nativitate Domini millesimo quingentesimo octuagesimo octavo, supra dictus honorabilis Petrus Vives, locumtenens algutzirii dicti Sti. Officii Inquisitionis, tanquam merus exequutor superinsertarum literarum exequutorialium et seu mandanti exequutivi dictorum dominorum inquisitorum apostolicorum et pro illorum exequutione ad instantiam et requisitionem dicti honorabilis Valentini Ferrer procuratoris prelibati dicti honorabilis Michaelis Guitart, principalis instantis, processit ad substandum et vendendum et seu subastare...in encantu publico plus offerentibus in Platea Caulium presentis civitatis Gerunde et coram multitudine populi copiosa illich congregata, bona mobilia dicti Anthonii Maugi in subscripto inventario descripta, pretiis ac pecunie quantitativis et personis inferius et sequentibus.*

Sequitur dictus encantus factus de bonis mobilibus inferius et sequentibus: Et primo: per un llensol venut a Fransesch Pou, jutglar, per XIII s. Més: per una flassada blanca (dolenta) venuda a Aufraynarosa, viuda, per I ll. VI. Més: per una flassada vermella (dolenta) venuda a Pau Batista, calsater, XVII s. VI d. Més: per una tovallola grosera venuda (llisa) a la muller d'en Garriga, hostaler, per III s. Més: per una flassada (dolenta) blanca venuda a Barthomeu Martí de Saus, pagès, per I ll. VII s. VII. Més: per un parol de aram venut a mossèn Vinyes, barber, per I ll. X s. Més: per un escalfador de aram (dolent) venut a Joan Pagès, texidor de llana, per VIII s. III. Més: per un llansol de bri de cànem venut en a-n Grau Saura, argenter, per I ll. VIII s. Més: per un llansol venut a Guillem parayre, per I ll. VIII s. Més: per un poal de aram (petit) venut a mossèn Guilleumes, argenter, per XIII s. Més: per una paella venuda a mossèn Vehí, prevere y beneficiat de la Seu, per XIII s. Més: per un llansol venut a Miquel, criat del senyor Cruylles, I ll. I s. Més: per una paella (gica) venuda a madò Texeres, texedora, per VII s. I. Més: per un llansol venut a la muller de mossèn Robira, argenter, per XVI s. Més: per un poal de aram venut a mossèn Vinyes, barber, I ll. VI s. VI. Més: per una bassina de aram venuda a mossèn Guilleumes, argenter, per I ll. VIII s. Més: per un gipó de tela blanca venut a Parot Andreu, calsater, per VIII s. Més: per duas coxineras blanques, ja usadas, venudas a mossèn Vicens Maymó, prevere, VIII s. III. Més: per una olla de aram, a quatre sous y set la lliura, a mestre Prat, sastre, per I ll. III s. III. Més: per un tros de bocaram, a nou sous la cana, venut a-n an Samieu, sastra, per I ll. XVIII s. Més: per un llansol venut a la senyora Sobirana, muller de mossèn Sobirà, arganter, XVIII s. II. Més: per una flassada (dolenta) venuda per a Cardalús, cardador, per I ll. II s. Més: per una parola, venuda a mossèn Llaudés, arganter, a tres sous y dos la lliura (pesa setze lliures) II ll. X s. VIII. [Nota de total: 22.17.9]. Més: per dos coxineras dolentas venudas a Crespit Miyanyra per III s. X. Més: per un matalàs ab las teles esquinadas venut a mossèn Vinyes, barber, III ll. II s. Més: per una màrfaga (dolenta) venuda a Rafael Dalmau, cardador, XII s. Més: Per unas estovallas venudas al emagenayra (dolentas) per V s. VIII. Més: per altras estovallas, al matex (dolentas) y per II s. VIII. Més: per un crespontí venut a Guillem Salvà per I ll. II s. VI. Més: per duas cadiras de cuyro (la una bona y la altra dolenta) a mossèn Bernat Novell... Més: per dos candaleros venuts a-n an Llenas per I ll. Més: per un gipó de gemellot ab unas mànagas de setí venut a mossèn Ginesta, arganter, I ll. VIII s. VI. Més: per un matalàs venut a mestre Sebastià Maginayra, I ll. XI s. Més: per un flascó (dolent) al mateix Maginayra per III s. Més: per duas cadiras de cuyro (petitas, de dona, dolentas) venudas a la senyora Agramunt I ll. II s. Més: dos parolas (una gran, altra gicha) y una olla de aram, que pesan

IX ll. 2 arº, ll s. IIII la lliura, II ll. III s. II, venuda a mestre diego, paroler. Més: dos cadiras de cuyro venudas al mestre de cant de la seu, II ll. X s. III. Més: Dos flassadas blanques (usadas) venudas ha Hierònim Escuder, retorsador, per IIII ll. III s. Més: dos cadiras (dolentas) a dit Scuder, venudas per XVIII s. III. Més: dos matalassos (dolents) a Hierònim Escuder per IIII ll. [Nota de total: XXIIII ll. XIII s. II. 25.10.7].»

Segueix l'acta notarial, el pagament (parcial) del deute, el descàrrec de l'agutzil, i diversos recursos, etc., tot molt burocràtic i seguint exactament les lleis, els reglaments i els procediments establerts.

V. Denúncies privades relacionades amb els familiars del Sant Ofici

Oferim, en primer lloc, una mostra de les denúncies més corrents que es consignen en els registres notarials, en què els familiars porten a la justícia inquisitorial diversos fets dels quals han estat víctimes, sobretot robatoris i violències.

1596, juliol 13. Girona: Denúncia d'un robatori per part de Pere Frigola, pagès i familiar de Cassà de la Selva (Rg. 657). «Senyor comissari: dimecres prop passat en la nit, que comptàvem deu del present y corrent mes, alguns fills de perditíu induhits del sperit maligne, poc tement a Déu y a la justícia temporal, no han duptat de fet d'espanyar y espallar una porta de casa mia que dóna en lo celler, y après trencar un forrellat de un altra porta de una stàntia que s-i pot entrar des del dit celler; y de dita stàntia me han pres y robat y se-n han aportat dues olles de coure (la una gran y altra migensera), una bassina de aram (gran), una paella (gran), un cassonet (migenser) de aram, una cullera de argent: les quals coses he trobat y trobe manco del dit die de dimecres ensà, y per ventura algunes altres coses que jo no trobe encara manco en dita ma casa. Y com dites coses sien dignes de càstig y só familiar del dit Sant Offici, per mon descàrrec ne fas a V.M. la present denuntiatíó, supplicant los culpables ésser castigats segons sos demèrits y culpes, aturant-me a cort per a fer-los istàntia y part formada.»

1596, novembre 9. Girona: Denúncia per injúries per part de Garau Marçal, negociant i familiar de la Bisbal (Rg. 657). «Senyor comissari: Trobant-me jo lo die de vuy treballant ensemps ab altres en una mota que fas en lo camí que va de Cruyelles a la Torra del Malpàs, són venguts Bernats Pinol y Joan Pinol son fill, calsaters de dita vila, fronterers meus; y, sense més, ni més dits pare y fill Pinols (y en particular lo pare) me ha dit molts pesars, ço és: "pendó", "tacany" y altres coses y pesars, y me ha volgut pagar amb una pala, com me haguera pagat y tocat si no fóra pels treballadors [que] treballaven ab mi, que li són gaffada la pala, y més jo, apartat com millor he pogut. E com dites coses sien dignes de càstich y en menyspreu del dit Sant Offici y jo sie familiar de aquell, per mon descàrrech ne fas a V.M. la present denuntiatíó, supplicant lo dit pare y fill Pinols sien castigats conforme llurs mèrits, fent contra d'ells y quiscun d'ells istàntia y part formada.»

1596, novembre 21. Girona: Denúncia per injúries contra un familiar per part de Gabriel Vinyes, hostaler a la plaça del Vi (Rg. 657). «Senyor comissari: Lo die present, trobant-me jo en les voltes de la Plassa del Vi de dita ciutat, ahont tinch hostal parat, ço és, devant dit hostal, me ha cridat mossèn Jaume Stor, scrivà de la cort Real de Girona, familiar

de aqueix Sant Offici, lo qual ere en la dita plassa, y asserca de algunes minyaries eren entre nosaltres, me ha dit que jo ere un gran tacany lladre y que la-y pagaria. Y jo, sentint-me d'estes coses gravat, ne fas a V.M. la present denuntiatió, supplicant a V.M. dit Stor sie castigat conforme sos mèrits, fent contra d'ell instàntia y part formada.»

1597, febrer 4. Girona: Denúncia per robatori per part de Salvi Masarnau, pagès i familiar de Palol de Revardit (Rg. 654). «Senyor comissari: Ahir ha fet vuyt dies en la nit, alguns, induhits del spírit maligne, no duptaren de entrar en ma casa, la qual tinch en la parròchia de Palol de Revardit, y de allí me traguéren y robaren un arruello de burell de sa color, una coxineria en la qual y havie un mantell de stamenya negra, dos lligars de ulls y contorçabocas. Y jo, sentint-me agraviat d'estes coses, ne fas la present denuntiatio per mon descàrrech de part ho tot en mando justitia, si acars en ningún temps se sabie qui tal cosa haje feta, perquè sien castigats conforme llurs mèrits.»

1600, abril 7. Girona: Denúncia per amenaces anònimes per part de Llätzer Alrà, pagès i familiar de Vilobí (Rg. 658). «Senyor: Lo dia de Nostra Senyora del mes de març prop passat, axí dematí a la hora de obrir-se les portes de ma casa, las quals ubrí un fadri qui està en ma casa, lo qual se diu Rafel Pons, digué que en la porta havia trobat un billet aficat, lo qual conté un desafiu del tenor següent: "Aquí desafiam a-n Alrà de Vilobí, que ahontsevulla que-l tropiam, lo matarem a-n ell y a tots quants ayan ab ell a foch y a sanch y de nits y de dias en qualsevol lloch que-l tropiam: la major part serà la orella." Lo qual amostre a V. M., y-l pot veure més clarament, ut ecce. Y dit desafiu posàren en dites portes de ma casa la vigília de dit dia de nostra Senyora en la nit alguns fills de perdicó los quals no têmén Déu ni a la justícia temporal, y per mon descàrrech ne fas la present denuntiatio.»

1601, agost 4. Girona: Denúncia de Pere Taverner, pagès de Celrà, contra un apotecari del carrer de les Ballesteries que l'ha agredit per recordar-li un deute (Rg. 658). «Senyor: Lo die present, a quatre hores de la tarda, jo passava per lo carrer de les Ballesterias hahont està mossèn Roch Coll, apothecari, lo qual me deu alguna cosa, y aixi jo-m só aturat a sa casa y li he dit que vinguéssim a comptes del que-m devia; y alashoras ell y son fill me són venguts contra mi ab la daga tirada cada hu. Y quant jo he vist axò, he també tirada ma daga, y entre aquest punt són vinguts an Torras, carder, al jove qui està davant de dit Coll y Sebastià Mascord, pagès, los quals nos han despartits, que jo crech que sinó per ells nosaltros nos fòrem danyats.»

1604, desembre 9. Girona: Denúncia de robatori d'un «tossino» per part d'en Jaume Cassà, dit Bóta, pagès i familiar del veïnat de la Verneda de Cassà de la Selva (Rg. 659). «Dissapte prop passat (que comptàvem quatre del present y corrent mes) en la nit, me entràren alguna persona o personas inspiradas per lo demoni per la taulada de ma casa, descobrint aquella y llevant-ne teulas; y baxaren dins casa y entraren en la stabla dels tussinos, y de aquella se me-n apartaren lo millor tussino que-y tenia, lo qual era de pes de 70 lliures poch més o manco, mascle y de pèl pigo y esllomat, y <en> lo peu dret dels de darrera tenia entre la unglia y lo nirvi un bony, y lo endamà diumenge a les deu hores de la matinada trobàrem cerca de casa, a un tirat de pedra a la part de ponent vora la riera que és entre la mia casa y la de-n Basset, senyal de sanch que denotave lo havia degollat allí, y també hi trobàrem les tripes del dit tussino. Y ací ne fas la present denuntiatio, atturant-me a cort de fer instàntia y part formada contra los qui tal han fet y en axò sabut o cabut.»

1605, febrer 1. Girona: Denúncia d'en Mascort, pagès i familiar de Santa Pellaia per haver-li robat i destrossat els «abellars» i garbes (Rg. 659). «En la primavera del ivern del any prop passat, alguns fills de perditio me robaren dos abells de alguns abells que tenia en la dita parròchia de Sta. Pellaia y me arresaren alguns axams, los quals aprés se sfonsaren y-s moriren, y també me-n desferen quinse o setse. Y també la sepmana abans de Carnestoltes prop passat me-n desferen quatre o sinch que-n tenia en un lloch nomenat "La Creu de la Monja" y traguéren totes les brescas de hun, y-s morí. Y també en lo stiu prop passat me robaren moltes garbes de un camp que tinch en la parrochia de Cassà de la Selva (que és stat del Mas Pagès) y me donaren molt dany en les altres garbes, perquè hi enjagaven lo bestiar directament. Y lo vespre de la festa dels Innocents o la sepmana entre Nadal y Ninou prop passats, me robaren quatre abells de sinch que-n tenia en lo lloch nomenat "Lo Home Mort", y també en dies passats me posaren foch desota un abellar, y se-n i cremà hu, lo qual abellar era en dit lloch del "Home Mort".»

1612, gener 14. Girona: Denúncia de Pere Casademont, pagès i familiar de Rabós, per robatori (Rg. 661). «Senyor: Dilluns prop passat, a vespre, tenint jo sobre lo llit una capa de pastor, robàren-me-la, y també una robeta de monachí nova y unas calsas de prurell ab una bossa, que hi havia alguns quinse fins en desavuyt reals, y també uns saltiris y un mocador dintre de una faltriquera de dites calses, que tot era dintra de ma cambra ahont jo dormo. Y no sé qui-u ha fet, y per so ne fas la present denuntiatio.»

VI. Denúncia d'un familiar per abusos de les autoritats municipals de Girona

Algunes denúncies tenen més importància que la simple denúncia entre veïns o per robatori. Es refereixen als abusos comesos per les autoritats o que donen lloc a procediments més complicats.

1606, gener 23. Girona: Denúncia de Pere Casademont, pagès i familiar de Rabós, contra el mostassaf i el mosqueta de Girona per confiscació indeguda de «sis tossinos» i requisitòria del comissari al mostassaf (Rg. 659). «Nós, lo doctor Joseph Teixidor, etc. al honorable Llàtzer Moner y Carol, mostessaph de la present ciutat, fem a saber com lo die present y baix scrit per part de Pere Casademont, familiar de aquest St. Offici de Ravós, nos és stat ab molt gran querela deduït que, trobant-se vuy Andreu Casademont, son fill, en la parròchia de Sta. Eugènia ab sis tossinos del dit son pare, Calverol (pretès mosqueta) violentment y de fet li ha presos los dits sis tossinos, los quals aprés ha integrats en mans o poder de ell (dit mostassaph) lo qual aquells, encara que request e interpellat de paraula, ha recusat y recusa de restituir y tornar al dit Casademont sutz pretextu y color que serian cayguts en alguna pena y que no-ls podia passar sens llicència sua, demanant y supplicant-nos que, atès que lo dit familiar y sos béns en tot sens de for y jurisdicció de dit St. Offici, y quant fos caygut lo dit Casademont en pena alguna per qualsevol causa o rahó (lo que expressament se nega) és molt cert que la conexensa de dites y altres qualsevol coses semblants, y exequitió de tals penas etiam, encara que se haguéssen de aplicar al dit mostassaph o a altre qualsevol official, tocaria y spectaria a Nós, deduïnt més avant que lo dit mosqueta no ha tinguda, ni tenia etiam, encara que ell no fos stat familiar, jurisdicció de detenir los dits porchs (absent lo dit mostessaph com ho era) y és per ço digna de molt gran punitió, fóssem servits de manar al dit mostessaph sutz

penas y censuras a Nós ben vistas que dins algun termini molt breu restituesca los dits tussinos y altrament provehissem de remey oportú, offerint-se restituir los dits tussinos, si en pena o penas algunas seran cayguts, de fer passar aquellas a conexas nostre. E Nós, attenents que lo supplicat és just y a rahó conforme, e que los dits tussinos eran y són de dit familiar, en tot sotzmès a nostre jurisdicció, havem provehit y manat expedit les presents ab tenor de les quals diem y manam al dit mostessaph (sotz pena de 15 ducats de or, etc. y en subsidi de excommunicació major) que dins quinze horas de la presentació de les presents comptadores, les quals li assignem per la primera, segona y tersera monitions e termini peremptori, un edicte per tres, restituesca e/o restituir fassa ab effecte al dit Casademont (o per ell, y en sa absència, a Jaume Martorell, nuntio de aquest Sant Offici) los dits sis tossinos, no deteriorats, franchs de totes despeses, apersebint-lo que, lo contrari fent, dit termini passat, se procehirà a declaratió y publicatió de ditas censuras de dita excommunicatió y executió de la dita pena, y altrament conforme sera de dret y justícia. Datum en Gerona, als vint y tres de Janer, mil sis cents ls fa a saber se procehirà contra de ells y quiscú d'ells per los remeys de justitia oportuns. Datum en Gerona a XVI del mes de febrer, any del Senyor MDLXXVIII^o. (Fuit publicata per loca solita presentis civitatis Gerunde sono duarum tubarum, legente Michaelae Vivas, scriptore substituto et dicti Sancti Officii, die XVI Februarii 1574.)»

VII. Denúncia amb enquesta, interrogatori i deposicions

Quan les denúncies presentaven un grau determinat de complicació, s'obria un procediment d'enquesta o *inquisitio*, amb interrogatori de testimonis. Sovint cada interrogatori acabava preguntant «qui ho podia saber» (*interrogatus de scientibus*) i les declaracions (*depositiones*) dels testimonis es comparaven, donant lloc a petits «processos» que ens mostren mil detalls de la vida quotidiana, del parlar i de la mentalitat dels interrogats. La *denuntiatio* presentada per Joan Correger contra el seu veí Garrofa per robatori de vuit «tossinos» té, a més, la curiositat de no ser un cas aïllat. El robatori de porcs va ser freqüent entre els segles XVI i XVII, com es pot comprovar per les dues altres denúncies que presentem. I en els registres inquisitorials abunden estranyament robatoris de «tossinos».

1597, desembre 29-1598, gener 1. Girona: Denúncia presentada per Joan Correger, pagès d'Aiguaviva i familiar del Sant Ofici acusant de robatori el seu veí Joan Garrofa per haver entrat de nit a la seva cort i haver-li robat «vuyt tossinos», seguida de l'interrogatori dels testimonis (Rg. 654). «Denuntiatió: En Gerona, a XXVIII de Desembre, any de la nativitat del Senyor MDLXXXVII, davant lo molt reverent senyor Jaume Pla en sagrada theologia doctor, canonge de la Seu de Gerona, comissari del Sant Offici de Inquisitió contra la herètica pravedat y apostasia en la present ciutat y bisbat de Gerona, comparegué (no cridat) un home de edat de seixanta anys qui dix nominar-se Joan Correger, pagès de la parròchia de Aiguaviva, familiar d'aquest Sant Offici, el qual, prestat primer ell jurament acostumat en mà y poder del dit senyor comissari, denúncia les coses següents, ço és: "Lo dia de ahir, que ere diumenge de matí, Joan Correger fill meu, volent donar a menjar a vuyt tossinos que jo tenia en ma casa, entrant en la cort o stable ahont acostumaven de star, s'trobà que los tossinos no y eren y, veïnt assò, mirà per tot lo entorn de ma casa y camps circumveïns per saber si dits tossinos y eren y, veïnt que no y eran, tot spantat y meravellat de què s podien

ésser fets dits tossinos, envià en casa de Joan Garroffa, pagès de dita parròquia, un minyó de dotse anys que tinch en casa per pastoret, lo qual se diu Climent, per saber si havien vists los dits tossinos; y allí li digué la muller del dit Garroffa que no havie vists los dits tossinos ni eren en casa, lo que ere contra veritat com sie així que dit Joan Garroffa y los de sa casa me hayan pres o robat los dits tossinos y se sien vistos eixir y traure de casa sua lo dit dia de ahir per un home. Y vent Pere correger fill meu que los dits tossinos eren eixits de casa de dit Garroffa y los se-n portava vie hom a la volta de Gerona, li anà darrera fins que ls aconseguí devers casa de Madrenys, pagès de dita parròquia, dient al home que li deixàs los tossinos perquè eren meus y que ell ere mon fill, y lo dit home qui portave dits tossinos, no ls volie deixar, y en assò dit mon fill digué que si no deixave los tossinos, que-s posarie a cridar: "Via fora, lladres!" perquè los dits tossinos me havien robat de la cort o stabla, com de fet se posà a cridar: "Via fora, lladres!". Y leshores lo dit home se-n tornà devers casa del dit Garroffa ab lo dit Pere mon fill, y en assò acudí lo dit Joan Correger y altre fill meu, y en assò lo dit home que se-n portave dits tossinos y lo dit Pere mon fill se-n tornaren a casa del dit Joan Garroffa, y lo dit Joan y recullí los dits tossinos. E com jo e mos béns stiguam sots protectió e custodia del dit Sant Offici per ésser familiar com só, y dites coses sien dignes de punitió per ésser-me entrats en ma casa a hora captada y de aquella haver-me pres o robat dits tossinos, ne fas jo per mon descàrrech la present denunciatió, fent instàntia y part formada contra del dit Joan Garroffa y los culpables, supplicant aquells ésser castigats". Interrogatus: Qui pot saber dites coses? Dix: "Los dits mos fills y en Roch Madreny y altres". (Fuit sibi lectum et perseveravit.)

En Gerona, dit dia, davant lo dit senyor comissari, comparegué y jurà en deguda forma de dret y prometé dir la veritat un home de edat de trenta y quatre anys poc més ho manco, que dix nominar-se **Joan Correger**, pagès, fill de altre Joan Correger també pagès de dita parròchia de Ayguaviva, el qual, interrogat sobre les coses en dita denunciatió contengudes, dix: "Senyor, lo que jo scé sobre dites coses és que és molta veritat que lo dia de ayr dematí, que ere diumenge, volent jo donar recapte y a menjar als dits vuyt tossinos del dit mon pare, entrí en la cort o stable ahont los havia tancats lo vespre abans y tenien acostumat de estar, y no trobí dits tossinos, y tot spantat de què se podien ésser fets, demaní en casa si sabien los dits tossinos ahont eren, y no me saberen donar rahó, y així mirí per lo entorn de casa si y eren: may los trobí. Y ventassò envií al dit Climent a casa del dit Garroffa per saber si-ns havien vist los dits tossinos, y lo minyó tornà dient que madò Garroffa (muller del dit Joan Garroffa) li havie dit que no ls havien vists, y jo demaní també a una mossa que està en casa del dit Garroffa si havie vist los dits tossinos, la qual me digué que no, y com vuí assò me-n aní a sercar los dits tossinos, y venint de la volta de Fornells de sercar los dits tossinos, trobí un germà méu que-s diu Roch qui me cercava y, trobant-me, nos ne tornàrem los dos, y quant fòrem prop de casa d'en Roch Madreny de la dita parròchia de Ayguaviva vérem aquí prop al dit Pere mon germà qui feye detenir los dits tossinos a un home qui ls se-n portave, y arribant ab ells se-n anàren los dits Pere y Roch, germans méus, ab lo dit home qui s'enportave dits tossinos la volta de casa del dit Garroffa, y jo leshores com coneguí molt bé los dits tossinos que eren del dit mon pare, los recullí y los me-n portí a casa del dit mon pare, y he entès a dir que lo home que se-n aportave los dits tossinos los havie trets de casa del dit Joan Garroffa, y que dit Garroffa o los de casa sua los y havien donats perquè los se-n aportàs. Y assò és la veritat, sens adrets". (Y essent-li llegit, dix que stave ben scrit y perseverà. Encarregà-se-li lo secret, y promete-l. Devant mi, Joant Miquel Savarrés, notari.)

Dit dia, en la dita ciutat de Gerona, davant lo dit senyor comissari comparegué cridat y jurà en deguda forma de dret y prometé dir la veritat un home de edat de vint y sinch anys poc més o manco, qui dix nominar-se Pere Correger, pagès de Ayguaviva, el qual, interrogat sobre les coses en dita denuntiató contengudes, dix: "Senyor, lo que jo scé sobre dites coses és que ayr dematí, en casa del dit mon pare, entenguí com nos faltaven los tossinos de la cort o stable ahont acostumaven de estar tancats, y en assò comensarem a sercar-los y jo me-n aní a missa matinal, que tocaven, y venint de missa digué un fadrí qui's diu Miquel Vidal (a mí y a un home que's diu Toni Serrador qui revé molt a casa nostra) que los tossinos del dit Joan Correger, mon pare, eren a casa d'en Garroffa. Y vent axò, tenguí compte si los dits tossinos exirien de casa del dit Garroffa, y vuí com un home los ne tragué dit dia de dita casa del dit Garroffa, tots vuyt, y los se-n menave la volta de Girona y, vent assò, aní darrera de ell camps a través y lo alcansí prop de casa del dit Madrenys, y jo li diguí: "Home de bé, de hont haveu trets vós aqueixos tossinos? Perquè han estat robats...!" Leshores me respongué que'l seguís, que ell m-o mostrarie (caminant sempre la volta de assí, de Girona) y vent jo assò, li diguí que los dits tossinos que se-n aportave eren del dit Joan Correger, mon pare, y que si no-ls deixave jo em posaria a cridar: "Via fóra, lladres!" y leshores ell digué que no-ls volia deixar y jo, vist assò, me posí a cridar: "Via fóra, lladres!" y me possí davant dels dits tossinos, que tota via caminaven, y leshores lo dit home me digué que li deixàs los tossinos y me encarà ab pedrenyal y, vent assò, li diguí que m'apartàs lo pedrenyal de aquí y que miràs lo que feye perquè los tossinos eren robats. Y ell respongué que a casa d'en Garroffa los hi havia donats. Jo li reppliquí dient que no-l volia creure, perquè los tossinos eren de mon pare, los quals li havien robats. Y en assò sempre caminàvem devers Girona, y quan fórem poc més avall de casa del dit Madrenys li torní a dir que deixàs los tossinos y los squiví un poc, y leshores me tornà a encarar ab pedrenyal y jo leshores me torní a posar a cridar. "Via fóra, lladres! Y en assò arribaven Joan Correger y Roch Correger, germans meus, y en Vidal del Temple, y <leshores> lo dit home me digué que lo Rey no robave res y que ell se deye Joan Rocha, nuntio, y estave a Girona, y sens més deixà los tossinos y se-n tornà devers casa del dit Garroffa, y jo y dit Roch, mon germà, nos ne anàrem ab ell fins a casa del dit Garroffa y lo dit Joan Correger, mon germà, se restà ab los tossinos y quant fórem a casa del dit Garroffa, jo diguí al dit home davant del dit Joan Garroffa de ahont havie tret los vuyt tossinos que se-n portave, y leshores lo dit home digué que los dits tossinos havie tret de la dita casa d'en Garroffa y que los hi havie donats <Joan Serra> un mosso qui ere allí, senyalant y dient aquest, el qual mosso conech jo molt bé, y le prometé Joan Serra. Y jo leshores diguí que los dits tossinos eren del dit mon pare y que los nos havien robats del stable ahont acostumaven de estar. Y en assò, lo dit Garroffa digué al dit home qui se-n aportave los dits tossinos. "Vós feu denuntiató a la cort com vos han llevat los tossinos!" Y jo diguí que los dits tossinos eren de mon pare y que los y havien robats, y en assò me-n aní ab lo dit Roch mon germà, qui ere allí. Y assò és la veritat sens adrets". (Y essent-li llegit, dix que estave ben escrit y perseverà. Encarregà-se-li lo secret, y promete-l. Devant de mí, dit notari.)

En dita ciutat, lo dit dia, davant lo dit senyor comissari, comparegué cridat y jurà en deguda forma de dret y prometé dir la veritat un home de edat de més de trenta anys <porch més ho manco> qui dix nominar-se Joan Rocha, nuntio de la cort real de Gerona, lo qual, interrogat sobre les coses en dita denuntiató contengudes, dix: "Senyor, lo que jo scé sobre dites coses és que ayr dematí, que encara no era vestit, fou en casa mia que tinch en la present ciutat lo dit Joan Garroffa, pagès de Ayguaviva, y me digué si volia anar a casa sua per a portar-me-n al depòsit de la cort real de la present ciutat vuyt tossinos que ell tenia en la cort

o stable de casa sua, los quals havie trobat de nit que menjaven aglans en les sues alsines. Y jo diguí que sí, y jo me vestí, y nos ne anàrem junts a casa del senyor veguer y el qual encara no era llevat, y lo dit Garroffa entrà en la cambra hont ere dit senyor veguer y a cap de un poquet lo dit Garroffa ysqué de la dita cambra y me digué que entràs dintre y, entrat que fui, lo dit senyor veguer me digué que me-n anàs ab dit Garroffa y que portàs al depòsit los dits vuyt tossinos, y axí me-n aní ab dit Garroffa fins a casa sua que té en dita parrochia de Aiguaviva y, arribats que fòrem allí, digué lo dit Garroffa a un mosso seu que tragués los dits tossinos del stable, com de fet los tragué, y quant foren fóra de casa del dit Garroffa jo me posí los tossinos davant per portar-los al dit depòsit, y quant fuy prop casa de Madrenys en lo camí real me ysqué un home (el qual me mostrave anar un poc coixo) y me digué: "Home de bé, deixau los tossinos; sinó, jo em posaré a cridar: "Via fóra, lladres!" Y jo li responguí que-m seguís y li mostraria ahont los portava, perquè lo Rey no ere lladre, y en assò ell se posà a cridar: "Via fóra, lladres!", dient també que los dits tossinos havien robat lo vespre abans del stable de casa de-n Joan Correger, son pare. Y jo li diguí que los tossinos no-ls havia robats, perquè de casa de Garroffa los havia trets, ahont me-ls havien donats, y que el Rey no era lladre, y que los tossinos no-ls deixaria, y que si ell deye que jo los havia robats, que mentie. Y jo tota via tocava los tossinos la volta de Girona, y lo dit Pere Correger me seguia, y quant forem més ensà devers Girona de la dita casa de-n Madrenys, se tornà a posar a cridar: "Via fóra, lladres!" y que li deixàs los tossinos, y jo també li deya que deixàs los tossinos perquè lo Rey no era lladre, y li diguí que jo me anomenava Joan Rocha, nuntio de la cort real de Gerona. Y en assò arribà un home ja barbat y un jovenet desbarbat, y me feren deixar los tossinos (los quals entenguí que eren fills també de-n Correger de Aiguaviva) y en Vidal del Temple en assò arribà, y jo diguí aleshores al home qui me ere eixit al camí, perquè deixàs los tossinos, que se-n vinguéss ab mi y li faria veure si era lladre o de hont havia tret los tossinos, y així nos ne anàrem a casa del dit Garroffa y los tossinos se restaren ab l'altre fill del dit Correger. Y arribats que fòrem a casa del dit Garroffa, jo cridí al dit Garroffa en presentia del dit fill de-n Correger qui me volie fer deixar los tossinos, y en Garroffa ysqué a la porta ab lo mateix mosso qui-m havie donat los tossinos, y jo los diguí: "Feu-me testimoni com aquest home me ha fet deixar los tossinos que vosaltres me havieu donats ha portar a Girona, dient-me que era lladre y que-ls havia robats, com sie veritat que vosaltres me-ls hajau donats perquè los portàs al depòsit de la cort real de Gerona, y també me fassau testimoni com só nuntio de dita cort." Y li diguí al dit fill de-n Correger: "Veus assí qui me los ha trets del dit stable de-n Garroffa", senyalant al dit mosso de-n Garroffa qui ere allí, el qual jo no scé com se diu. Y en assò, lo dit Garroffa me digué. "Vós feu-ne denuntiatió a la cort, com vos han llevat los tossinos!" Y jo, vent assò, me-n torní en ma casa y no me curí més dels dits tossinos. Y assò és la veritat sens adrets. (Y essent-li llegit, dix que stava ben escrit y perseverà. Encarregà-se-li lo secret y prometé-l. Devant de mi, dit notari.)

En dita ciutat, a XXXI dels dits mes y any, davant lo dit senyor comissari comparegué cridat y jurà en deguda forma de dret y prometé dir la veritat un home de edat de cinquanta anys poc més ho manco, qui dix nominar-se **Miquel Pebernat**, pagès de dita parrochia de Aiguaviva, el qual, interrogat sobre les coses en dita denuntiatió contengudes, dix: "Senyor, lo que jo scé sobre dites coses és que lo dit dia de diumenge prop passat, anant jo a missa matinal molt matí, davant de mi anàven dos mossos de Joan Garroffa, pagès de dita parrochia de Aiguaviva, los quals se nomenen lo hu Miquel vidal y l'altre Joan, de sobrenom "Campanar" y, anant-se rahonant los dos, hoí jo com digueren: "No és pas menester que los vuyt tossinos de-n Correger qui són a la cort de casa del amo ho digam a ningú, perquè lo amo nos enjagaria de casa..."

Y lo mateix dia entenguí a dir que un home havia tret los dits vuyt tossinos de casa del dit Joan Garroffa y los se-n portave la volta de Girona, y que quant foren prop casa de Roch Madrenys de dita parrochia, lo dit Pere Correger, fill de-n Correger, aconseguí allí lo dit home qui se-n portave dits tossinos, y li digué que deixàs los tossinos perquè eren de-n Joan Correger, son pare, y que los hi havia robats, y que après se-n vingué des de casa del dit Garroffa lo dit home assí en Girona y que no-s curà més dels dits tossinos. Y assò és la veritat sens adrets.” (Y essent-li llegit, dix que estave ben escrit y perseverà. Encarregà-se-li lo secret, y promete-l. Devant mi, dit notari.)

En dita ciutat de Gerona, lo primer de gener del dit any MDLXXXVIII, davant lo dit senyor comissari comparegué cridat y jurà en deguda forma de dret y prometé dir la veritat un home de edat de sinquanta y quatre anys poc més ho manco, el qual dix nominar-se Joan Vidal, pagès de dita parrochia de Ayguaviva, el qual, interrogat sobre les coses en dita denunciatió contengudes, dix: “Senyor, lo que jo scé sobre dites coses és que lo dit dia de diumenge jo sentí des de prop de casa mia dos crits de “Via fóra, lladres!” la volta de casa de-n Madreny y, com sentí los dits crits, acudí devers allí, y com arribí prop de casa del dit Madrenys en lo camí vuí a Pere Correger, fill de Joan Correger de dita parròchia, que tenia rahons ab un home que amenava vuyt tossinos y, acostant-me la volta d'ells, vuí que acudiren allí dos fills del dit Joan Correger, que lo hu se diu també Joan y l'altre Roch. Y en assò, lo home deixà los tossinos y digué: “Anem fins a casa de-n Garroffa, y lo dit Pere digué: “Anem.” Y així se-n anà la volta de casa del dit Garroffa ab los dits Pere y Roch Correger, y jo me restí ab lo dit Madrenys, rahonant. Y assò és lo que scé sens adrets.” (Y essent-li llegit, dix que estave ben escrit y perseverà. Encarregà-se-li lo secret, y promete-l. Devant de mi, dit notari.)

En dita ciutat, lo dit present dia, davant lo dit senyor comissari comparegué cridat y jurà en deguda forma de dret y prometé dir la veritat un home de edat de trenta y vuyt anys poc més ho manco, el qual dix nominar-se Roch Madrenys, pagès de Ayguaviva. Interrogat sobre les coses en dita denuntiatio contengudes, dix: “Senyor, lo que jo scé sobre dites coses és que lo dit dia de diumenge, anant-me jo a casa mia, quant fuy prop dita casa mia, en lo camí vuí a Pere Correger, fill de Joan Correger de dita parrochia, qui tenie qüestió ab un home qui amenave set o vuyt tossinos, dient-li que li donàs los tossinos, y l'ome deye que no-ls hi volie donar. Y en assò, jo me acostí més ab ells, y en Joan Vidal, pagès de dita parrochia, també se trobà aquí, y Joan Correger y Roch Correger, germans del dit Pere Correger, y caminaren un poquet, y lo ome qui menave los tossinos digué: “Anem a casa de-n Garroffa, qui m-a comanat los tossinos, pues tant los voleu!” Y lo dit Pere digué: “Anem.” Y així com anàren, l'ome y los dits Pere y Roch Corregers, la volta de casa de-n Garroffa sense los tossinos, y jo me-n aní ab en Vidal, parlant. Y assò és la veritat sens adrets.” (Y essent-li llegit, dix que estave ben escrit y perseverà. Encarregà-se-li lo secret, y promete-ll. Devant de mi, dit notari.)»

Continuar llegint...

Continuar llegint sobre el tema pot ser un fruit concret de la lectura d'aquest article. Fer una bibliografia «oceànica» sobre la Inquisició no té sentit, car hi ha massa llibres, i no serviria més que per desorientar el lector. Centrem doncs la lectura en alguns focus d'interès i en llibres fàcils de trobar:

SOBRE CATALUNYA:

- Bada Elias, Joan: *La Inquisició a Catalunya* (Ed. Barcanova, Barcelona 1992).
Blázquez Miguel, Juan: *La Inquisición en Cataluña* (Ed. Arcano, Toledo 1990).
Fort i Cogul, Eufemià: *Catalunya i la Inquisició* (Ed. Aedos, Barcelona 1973).
Pou, J.M. (Rev.): *Visionarios, beguinos y fratercelos catalanes* (Alacant, 1996).
Pujol Canelles, M.: *La conversió dels jueus de Castelló d'Empúries* (Ajuntament de Castelló, 1997).
Ventura, Jordi: *Els heretges catalans* (Ed. Selecta, Barcelona 1976).

SOBRE ESPANYA EN GENERAL:

- Alcalá, Ángel (y otros): *Inquisición española y mentalidad inquisitorial* (Ed. Ariel, Barcelona, 1984).
Benassar, B.: *Inquisición española: poder político y control social* (Barcelona, 1981).
Bethencourt, F.: *L'Inquisition à l'époque moderne: Espagne, Portugal, Italie...* (París, 1995).
Escamilla-Colin, M.: *Crimes et châtiements dans l'Espagne inquisitoriale* (París, 1992; 2 vols.).
García Cárcel, R.: *Orígenes... El Tribunal de Valencia, 1478-1530* (Barcelona, 1976).
García Cárcel, R.: *Herejía... La Inquisición en Valencia, 1530-1609* (Barcelona, 1980).
Jiménez Mosterín, Miguel: *Introducción a la Inquisición española* (Ed. Nacional, Madrid, 1981).
Llorca, B.: *La Inquisición en España* (Ed. Labor, Barcelona, 1936).
Llorente, Juan Antonio: *Historia crítica de la Inquisición en España* (Ed. Hiperión, Madrid, 1980; 4 vols).
Netanyahu, B.: *Los orígenes de la Inquisición en la España del s. XV* (Ed. Crítica, Barcelona, 1999).
Netanyahu, B.: *Perfiles jurídicos de la Inquisición en España* (ed. J.A. Escudero, Madrid, 1989).
Pérez Villanueva, J.: *La Inquisición española: nueva visión* (Ed. Siglo XXI, Madrid, 1980).
Pérez Escobedo, J.: *Sexo e inquisición en España* (Ed. Temas de Hoy, Madrid, 1992).

SOBRE ALTRES TERRITORIS PENINSULARS:

- Ubieto Arteta, Antonio: *Procesos de la Inquisición en Aragón*.
Braunstein, B.: *The Chuetas of Majorca. Conversos and the Inquisition of Majorca* (New York, 1972).
Contreras, Jaime: *El Santo Oficio de la Inquisición en Galicia* (Madrid, 1982).
Dedieu, J.- P.: *L'administration de la foi. L'Inquisition à Tolède* (Madrid, 1989).
Huerga, Á.: *El proceso de la Inquisición de Sevilla contra el maestro Domingo de Valtanás* (Jaén, 1958).

SOBRE ELS ORÍGENS DE LA INQUISICIÓ:

- Lea, H.-Ch.: *Histoire de l'Inquisition au Moyen-Age* (Ed. J. Millon, Grenoble, 1990).
Wendehorst, Stephan (ed.): *The Roman Inquisition, the Index and the Jews* (Ed. Brill, Leiden, 2004).

El Tribunal de la Inquisició va ser fundat l'any 1233 pel Papa Gregori IX. Imatge que recull les decretals pontificies i el retrat d'aquest cap de l'església catòlica. (Ms. del segle XIV de la Biblioteca Nacional Marciana de Venècia).